

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Zuzana Drahovzalová

**Mediální obraz Velké hospodářské krize
v denících České slovo a Právo lidu v roce 1932**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Zuzana Drahovzalová**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

DRAHOVZALOVÁ, Zuzana. *Mediální obraz Velké hospodářské krize v denících České slovo a Právo lidu v roce 1932*. Praha: Karlova univerzita, Institut komunikačních studií a žurnalistiky, 2010. 90 s. Vedoucí diplomové práce Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Mediální obraz Velké hospodářské krize v denících České slovo a Právo lidu v roce 1932“ se zabývá Velkou hospodářskou krizí a jejím obrazem ve dvou českých denících v nejkritičtějším roce 1932. Jedná se o listy České slovo, ústřední orgán Československé strany národně socialistické, a Právo lidu, ústřední orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. V úvodu práce vysvětluje pojem hospodářská krize a popisuje její průběh ve světě, neboť v letech 1929 – 1933 šlo skutečně o krizi světovou. Zdůrazňuje Spojené státy americké, Velkou Británii, Francii a Německo. Kapitola zabývající se hospodářským vývojem Československa v letech 1918 – 1929 předchází části o průběhu krize v Československu. Vzhledem k tomu, že hospodářská krize byla v Československu doprovázena i krizí politickou, autorka popisuje vnitropolitickou situaci a uvádí stručnou historii výše zmíněných stran. Představení obou deníků je doplněno obecnou charakteristikou periodického tisku v době První republiky. O pohledech Českého slova a Práva lidu na krizi pojednává předposlední kapitola následovaná vlastním výzkumem deníků provedeným formou kvantitativní obsahové analýzy.

Annotation

The thesis "The Media Image of the Great Depression in the Dailies the Czech Word and the Right of People in 1932" deals with the Great Depression and its image in two Czech dailies in the most critical year of 1932. These dailies are the Czech Word, the central body of the Czechoslovak National Socialist Party, and the Right of People, the central body of the Czechoslovak Social Democratic Workers Party. The introduction explains the concept of economic crises and describes its course in the world, because in the years 1929 - 1933 it was truly a global crisis. Stresses the United States, Great Britain, France and Germany. The section on economic developments in Czechoslovakia in 1918 - 1929 precedes the part about the crisis in Czechoslovakia. Given that the economic crisis in Czechoslovakia was accompanied by the political crisis, author describes the domestic political situation and provides a brief history of the parties. Introduction of the two dailies is accompanied by the

general characteristics of the periodical press during the First Republic. The perspective of the Czech words and the Right of People at the crisis precedens the research of journals, made by quantitative content analysis.

Klíčová slova

Mediální obraz, Velká hospodářská krize, České slovo, Právo lidu, 1932, Stranický tisk, Československá strana národně socialisická, Československá sociálně demokratická strany dělnická

Keywords

Media image, Great depression, the Czech Word, the Right of People, 1932, Party-controlled newspapers, the Czechoslovak National Socialist Party, the Czechoslovak Social Democratic Workers Party

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 144 931 znaků s mezerami, tj. 84 normostran.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 19. 5. 2010

Zuzana Drahovzalová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala Doc. PhDr. Barbaře Köpplové, CSc. za obětavé udílení rad při vedení mé bakalářské práce.

Obsah

ÚVOD.....	9
1. VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE 1929 - 1933.....	10
1.1 VYSVĚTLENÍ POJMU HOSPODÁŘSKÁ KRIZE.....	10
1.2 PRŮBĚH VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE VE SVĚTĚ	12
1.2.1 Průběh Velké hospodářské krize v USA	12
1.2.2 Průběh Velké hospodářské krize ve Velké Británii	14
1.2.3 Průběh Velké hospodářské krize ve Francii	1Error! Bookmark not defined.
1.2.4 Průběh Velké hospodářské krize v Německu	16
2. HOSPODÁŘSKÝ VÝVOJ ČESKOSLOVENSKA V LETECH 1918 - 1929.....	19
2.1 VÝVOJ PRŮMYSLU	19
2.2 VÝVOJ ZEMĚDĚLSTVÍ	21
2.3 VÝVOJ ZAHRANIČNÍHO OBCHODU	22
2.4 VÝVOJ MĚNY.....	23
3. PRŮBĚH VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE V ČESKOSLOVENSKU	2ERROR!
BOOKMARK NOT DEFINED.	
3.1 KRIZE V PRŮMYSLU	2ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
3.2 KRIZE V ZEMĚDĚLSTVÍ.....	27
3.3 KRIZE ZAHRANIČNÍHO OBCHODU.....	28
3.4 SOCIÁLNÍ DŮSLEDKY KRIZE	31
3.5 KRIZE FINANČNÍ A KAPITÁLOVÁ	34
4. VNITROPOLITICKÁ SITUACE ČESKOSLOVENSKA V DOBĚ KRIZE A STRUČNÁ HISTORIE POLITICKÝCH STRAN.....	36
4.1 VNITROPOLITICKÁ SITUACE ČESKOSLOVENSKA V DOBĚ VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE.....	36
4.2 STRUČNÁ HISTORIE POLITICKÝCH STRAN DO POČÁTKU DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY .	39
4.2.1 Československá strana národně socialistická.....	39
4.2.2 Československá sociálně demokratická strana dělnická.....	42

5. CHARAKTERISTIKA PERIODICKÉHO TISKU V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY, ČESKÉ SLOVO, PRÁVO LIDU	46
5.1 CHARAKTERISTIKA PERIODICKÉHO TISKU V DOBĚ PRVNÍ REPUBLIKY	46
5.2 ČESKÉ SLOVO	54
5.3 PRÁVO LIDU	60
6. VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE POHLEDEM ČESKÉHO SLOVA A PRÁVA LIDU V ROCE 1932.....	64
6.1 VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE POHLEDEM ČESKÉHO SLOVA V ROCE 1932.....	64
6.2 VELKÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE POHLEDEM PRÁVA LIDU V ROCE 1932	67
7. KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA VELKÉ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE V DENÍČÍCH ČESKÉ SLOVO A PRÁVO LIDU V ROCE 1932.....	72
7.1 METODA PRÁCE.....	72
7.1.1 <i>Teorie kvantitativní obsahové analýzy</i>	72
7.1.2 <i>Stanovení hlavního výzkumného tématu a hypotézy.....</i>	73
7.1.3 <i>Operacionalizace</i>	73
7.1.4 <i>Plánování a organizace.....</i>	74
7.1.5 <i>Přípravná a ověřovací fáze.....</i>	74
7.1.6 <i>Sběr dat.....</i>	74
7.1.7 <i>Vyhodnocení výsledků</i>	74
7.2 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA SOCIÁLNÍCH DŮSLEDKŮ KRIZE.....	7ERROR!
BOOKMARK NOT DEFINED.	
7.3 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA KRIZE FINANČNÍ.....	77
7.4 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA KRIZE V PRŮMYSLU.....	78
7.5 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA KRIZE ZAHRANIČNÍHO OBCHODU.....	79
7.6 KVANTITATIVNÍ OBSAHOVÁ ANALÝZA KRIZE V ZEMĚDĚLSTVÍ.....	81
ZÁVĚR	83
RESUMÉ	85
SUMMARY	85
POUŽITÁ LITERATURA.....	86

Úvod

Téma Velké hospodářské krize třicátých je v současné době celosvětově rozšířené ekonomické deprese znovu aktuální. Snad každý den se v médiích setkáváme se zprávami o nezaměstnanosti, propadu ekonomiky a úsporných opatřeních. Bylo tomu tak i ve třicátých letech? Jak zobrazovala hospodářskou krizi média před osmdesáti roky?

Cílem mé bakalářské práce je nalézt odpovědi na tyto otázky. Pro výzkum jsem zvolila dva deníky – České slovo, ústřední orgán Československé strany národně socialistické, a Právo lidu, ústřední orgán Československé sociálně demokratické strany dělnické. Po konzultaci jsem upustila od záměru srovnání Českého slova s Národní politikou a upřednostnila konfrontaci dvou stranických listů. Zkoumaným obdobím je rok 1932, tedy doba, kdy se krize v Československu blížila k vrcholu, kterého dosáhla počátkem roku 1933. Vzhledem k obrovskému množství článků o krizových tématech v obou denících jsem jako výzkumnou metodu zvolila kvantitativní obsahovou analýzu.

Práci jsem rozčlenila do sedmi kapitol. V první vysvětluji pojem hospodářská krize a popisuji její průběh ve světě, konkrétně ve čtyřech velkých zemích, které měly největší vliv na vývoj československé i světové ekonomiky. Aby bylo možné dobře zobrazit průběh Velké hospodářské krize u nás, zařadila jsem do své práce část o hospodářském vývoji v letech 1918 – 1929. Vlastní popis krize jsem rozčlenila do podkapitol průmysl, zemědělství, zahraniční obchod, sociální důsledky a finance. Protože chci podat ucelený obraz Československa v letech 1929 – 1933, rozebrala jsem také vnitropolitickou situaci. Za nezbytné považuji uvést historii Československé strany národně socialistické a Československé sociálně demokratické strany dělnické, jejichž ústřední tiskové orgány zkoumám. O periodickém tisku První republiky, Českém slově a Právu lidu píšu v páté kapitole. Šestou věnuji pohledu obou deníků na hospodářskou krizi. Vlastní výzkum jsem zařadila na samý závěr mé bakalářské práce.

1. Světová hospodářská krize 1929 – 1933

1. 1 Vysvětlení pojmu hospodářská krize

Lexikon našich hospodářských dějin (Geršlová, Sekanina) definuje hospodářskou krizi jako „jednu z fází ekonomického cyklu¹, v tržním hospodářství charakterizovanou zejména značným ekonomickým poklesem a rostoucí nezaměstnaností.“²

Poprvé svět prožil hospodářskou krizi již na počátku 19. století. „Za první hospodářskou krizi světa je považována deprese, která potkala průmyslové podnikání v roce 1825. Mnohem větší pozornost na sebe soustředila ale ta, jež následovala po velkém rozkvětu a jeho spekulativním završení a následujícím krachu na vídeňské burze v roce 1873. Dvacáté století uvítala také deprese (1900 – 1903), která zasáhla před válkou hospodářství ještě jednou.“³ V meziválečném období nastala krize ze všech nejtěžší. V historii nese jméno Velká hospodářská krize.

Velká hospodářská krize vypukla v říjnu 1929 v USA, odkud se rozšířila do dalších zemí a proměnila se v krizi celosvětovou. „Poválečný hospodářský svět a zvláště jeho finance byly propojeny natolik, že bylo téměř vyloučeno, aby se deprese většího rozsahu vyhnula např. některému kontinentu či skupině zemí. Průmyslová výroba hospodářsky vyspělých či středně vyspělých zemí dosáhla takového stupně, že do sféry vlivu jako odbytiště, zdroj surovin či dodavatel potravin strhávala už i země zaostávající, prakticky celý svět.“⁴ Samy USA byly ze všech zemí postiženy nejtěž. Německo, které bylo nejvíce spojeno s americkým kapitálem, Spojené státy téměř kopírovalo. Relativně méně krize zasáhla „asijské státy, Velkou Británii a několik převážně agrárních evropských zemí (Řecko, Rumunsko, Španělsko, Dánsko).“⁵

¹ *Ekonomický (hospodářský) cyklus definuje Lexikon našich hospodářských dějin (Geršlová, Sekanina) jako „periodické střídání fází hospodářského vzestupu a poklesu (fázová konjunktura) v tržní ekonomice. V jeho rámci rozlišujeme expanzi, vrchol, recesi (deprese) a sedlo. Recese se vyznačuje poklesem makroekonomických ukazatelů, zatímco expanze jejich růstem.“*

² GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7

³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁴ Tamtéž

⁵ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

Globální krize 1929 - 1933 zasáhla všechny složky ekonomiky. Po krizi finanční naplno propukla i v průmyslu, mezinárodním obchodě a zemědělství. „Jednou z příčin nebyvalé hloubky hospodářské krize let 1929 až 1932 byla skutečnost, že se krize v průmyslu prolínala s agrární krizí. V důsledku obrovských neprodejných zásob poklesly zemědělské ceny ještě pronikavěji než ceny zmonopolizovaného průmyslu (v roce 1933 byly velkoobchodní ceny zemědělských produktů na světových trzích o 64% nižší než v roce 1928).“⁶

Krize měla v neposlední řadě tíživé sociální dopady v podobě snižování mezd, omezování práce, propouštění a následné vysoké nezaměstnanosti. „Na vrcholu krize (*počátek roku 1933*) bylo podle odhadu jen v průmyslově vyspělejších zemích světa více než 30 milionů nezaměstnaných, z toho v USA 13 – 15 milionů, v Německu 6 milionů, ve Velké Británii 2,7 milionu a v Československu a Polsku kolem 1 milionu osob. Některé z těchto údajů jsou přitom podhodnoceny a není v nich také zahrnuto agrární přelidnění.“⁷

Jediným kladem těchto hospodářských procesů v době krize bylo další koncentrování kapitálu a výroby. „Slabší a technicky zaostalejší v těžkých podmínkách neobstáli. Ti, kteří přežili, pak museli vést výrobu efektivnějšími cestami, sázet na nové technologie – a samozřejmě tlačit i na mzdy. Vždyť ceny průmyslových výrobků v zostřené konkurenci poklesly ve sledovaných letech až na zhruba 72% úrovně roku 1929.“⁸

Hospodářská krize bývá doprovázena krizí politickou a stejně tak tomu bylo ve 30. letech. Vzrůstající radikalizace obyvatelstva přinesla hlasy především stranám na okrajích politického spektra. Hitlerova Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei) získala v březnu 1933 43,9% hlasů a o pár měsíců později se stala jedinou politickou stranou v Německu (pro srovnání: v roce 1928 získala pouze 2,6% hlasů).⁹

⁶ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁷ Tamtéž

⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁹ *Dějiny 20. století-encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění* Vyd 1. Praha : Mladá fronta. 1994 423 s. ISBN 23-013-94

1. 2 Průběh Velké hospodářské krize ve světě

1. 2. 1 Průběh Velké hospodářské krize v USA

Ve dvacátých letech minulého století prudce vzrostla produktivita amerického hospodářství. Většina Američanů věřila, že další krize již nikdy nepřijde. Naivní představa o trvalém růstu nahrávala řadě ztřeštěných plánů na rychlé zbohatnutí. Tento optimismus se stal významným faktorem, který přispěl k „volnému pádu“ hospodářství po roce 1929. „Hazarděři na trhu ignorovali varovné signály. V roce 1927 bytová výstavba a odbyt automobilů dohnaly poptávku, podnikům narostly zásoby a snížilo se tempo spotřeby. Situace v polovině roku 1929 se již vyznačovala poklesem výroby a zaměstnanosti a zhoršením dalších ukazatelů. Obchod na burze přesto kvetl – hnán nadměrnou důvěrou a věčnou chamtivostí. V roce 1929 se z burzy stala říše fantazie.“¹⁰

24. října 1929 se na newyorské burze Wall Street zhroutil trh akcií. Tento den se zapsal do historie pod názvem Černý čtvrtek, resp. v evropském prostředí jako Černý pátek. Nastala panika, která se 29. října rozvinula v totální krach. „Snad nejhorší bylo, že ani kritického dne šéfové burzy stejně jako prezident Herbert Hoover, vláda, burzovní makléři a burziáni vůbec nevěděli, co se vlastně děje. Šéfové těch nejmocnějších kapitálových uskupení vrhli na trh další a další akcie ve snaze zachránit alespoň něco. Tím ale pouze stupňovali chaos. (...) Následovalo masové propouštění ze zaměstnání, zastavila se stavba desetitisíců rodinných domků, lidé prodávali pod cenou své automobily, krach na burze pomohl odhalit do té doby největší bankovní podvody světa, několik bankéřů spáchalo sebevraždu. Chmurnou atmosféru oné doby snad ve zkratce přiblíží tehdejší šibeniční newyorský vtíp: Dobře oblečený pán si objednává v recepci hotelu apartmá a recepční se veden ochotou maximálně vyhovět ptá: Pán si přeje přespat, nebo skočit z okna?“¹¹

„Finanční a obchodní kanály, jimiž se krize šířila, prokazují jasně americkou zodpovědnost. Spojené státy zmrazily své půjčky a snažily se stáhnout zpět ty, jejichž lhůta

¹⁰ TINDALL, George Brown, SHI, David E. *Dějiny spojených států amerických* Vyd. 5. Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2008 904 s. ISBN 978-80-7106-588-3

¹¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

končila, čímž vyvolaly mimořádné snížení mezinárodních likvidit.¹² Souběžně s tím posilovala republikánská administrativa od roku 1930 protekcionismus¹³, aby rezervovala pro americké producenty rychle se zužující vnitřní trh. Jakmile se k protekcionismu proti dovážení zboží a plodin přidaly měnové devalvace, určené k podpoře exportu, rozpoutala se všeobecná obchodní válka.¹⁴

V USA měla krize zvlášť těžký průběh. „Průmyslová výroba se snížila o 46 procent, stavební činnost se téměř zastavila, úředně vykazovaný počet nezaměstnaných přesáhl 13 milionů, zkrachovalo několik tisíc bank a několik milionů živností a farem.(...) Tendence k růstu produkce stupňovala nadvýrobu a oddalovala východisko z agrární krize. V době, kdy v USA hladověly miliony lidí, byla ve snaze stlačit nabídku zaorána pětina ploch osetých pšenicí, topilo se obilím v lokomotivách, byly zničeny 4 miliony balíků bavlny a znehodnoceno maso ze 6 milionů prasat.“¹⁵ Důsledky krize pocítila většina Američanů. Chaosu a sociálním otřesům čelila hospodářská politika prezidenta F. D. Roosevelta, který nastoupil do prezidentského úřadu počátkem roku 1933. Do historie vstoupila pod názvem New Deal – Nový úděl. „Nový úděl se skládal ze tří hlavních iniciativ: reforma bankovního systému, zvýšení vládní kontroly nad výrobou a vytvoření záchranné sociální sítě.“¹⁶ „Je klasickým příkladem zasahování státu do vývoje ekonomiky s výrazným růstem státních výdajů: znamenal zásadní obrat v hospodářské politice. New Deal byl stabilizačním a ozdravným programem, který, tehdy ještě bez podpory Keynesovy ekonomické teorie¹⁷,

¹² „Likvidita vyjadřuje schopnost přeměnit svá aktiva do likvidní formy bez většího poklesu ceny (prodej aktiv) a dostát svým závazkům během určité doby.“ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie* Vyd 1. Praha : Linde, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3

¹³ „Protekcionismus definuje Lexikon našich hospodářských dějin (Geršlová, Sekanina) jako „ochranářství, základní formu zahraniční obchodní politiky. Zabezpečuje ochranu tuzemské výroby před zahraniční konkurencí uplatňováním ochranářských opatření, jež omezují zejména volný dovoz zahraničního zboží do země (cla, kvóty, zákaz dovozu)“ GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7

¹⁴ *Dějiny 20. století-encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění* Vyd 1. Praha : Mladá fronta. 1994 423 s. ISBN 23-013-94

¹⁵ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

¹⁶ The New Deal consisted of three primary initiatives: reform of the banking system, increasing government control of production, and initiation of a social safety net.

ENGERMAN, Stanley N.; GALLMAN, Robert E. *The Cambridge Economic History of the United States Volume III: The Twentieth Century* Vyd 1. Cambridge: Cambridge University Press. 2000 1190 s. ISBN 521 55308 3

¹⁷ „Keynes vycházel z myšlenky o nedokonalosti zcela volného tržního hospodářství, velké nebezpečí pro schopnost podnikat spatřoval ve finanční deflaci a doporučoval vstup státu do hospodaření např. různými intervencemi i podnikatelskými aktivitami. Měly zvyšovat za krize zaměstnanost a tím obnovovat vnitřní společenský trh. Týmž směrem měla působit i sociální politika státu. Keynesovo jméno (keynesiánství) se stalo symbolem pro politiku zvýšení regulující role státu v hospodářství, která se stala po druhé světové válce bez ohledu na všechny spory skutečností.“ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl*

přinesl snahy o řešení nezaměstnanosti, pokusy o oživení aktivity v průmyslu a zemědělství, a zásadní reorganizaci státních financí a bankovníctví. V USA byly v rámci New Dealu uskutečněny rozsáhlé programy veřejných prací, bylo zavedeno progresivní zdanění a zaváděno sociální zákonodárství.¹⁸ „Z několika desítek zákonů, které schválil Kongres jako součást programu New Deal, patřily k nejvýznamnějším zákony týkající se průmyslu, zemědělství a práv odborových organizací. Důležitým opatřením byla také devalvace dolaru, uskutečnila se počátkem roku 1934 a devizový kurz dolaru se snížil o 41%.“¹⁹ I přes široký okruh zásahů do ekonomiky byl účinek New Dealu menší, než se očekávalo. „Teprve v době druhé světové války překročila v USA průmyslová výroba úroveň roku 1929 a byla odstraněna masová nezaměstnanost.“²⁰

1. 2. 2 Průběh Velké hospodářské krize ve Velké Británii

Ačkoliv Velká Británie byla jedním z vítězů první světové války, její hospodářství bylo oslabeno. Přišla o velkou část exportovaného kapitálu, značně se navýšil její státní dluh a v námořní válce přišla o téměř polovinu obchodního loďstva. „Ústup z postavení prvního světového vývozce zboží se již nikdy nepodařilo zvrátit. Britské impérium však přetrvalo ve velikosti koloniální říše, objemu dovozu, námořní plavbě a pojišťovacích službách.“²¹ Přestože se impérium po válce zvětšilo, začalo se mluvit o jeho krizi. Snad i díky tomu ho hospodářská krize tolik nepoznamenala. „Vzhledem k nízké výchozí základně byl průběh krize 30. let mírnější než ve většině zemí. Přesto počet nezaměstnaných překročil 3 miliony osob a průmyslová výroba poklesla o 20%, což při pomalém rozvoji do roku 1929 znamenalo návrat k úrovni z období před 25lety.“²² Britské hospodářství pocítilo krizi především prostřednictvím vnějších hospodářských vztahů. Libra se rychle znehodnocovala a tradiční britská politika svobodného obchodu vyvolávala rostoucí obtíže. „Ve snaze podnítit export a jeho prostřednictvím oživit celé hospodářství zrušila britská vláda v roce 1931 zlatý standard,

druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938) Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

¹⁸ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie* Vyd 1. Praha : Linde, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3

¹⁹ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

²⁰ Tamtéž

²¹ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s.

ISBN 978-80-86175-03-4

²² Tamtéž.

tj. směnitelnost libry za zlato.²³ Devalvace libry silně ovlivnila britské obchodní partnery, kteří po vzoru impéria rovněž zrušili zlaté standardy. Vznikl tak tzv. librový blok, kam patřilo téměř celé britské impérium, skandinávské státy, Portugalsko, Řecko, Írán, Thajsko a několik latinskoamerických států, který udržoval stabilní kursy měn k libře a jejich měny byly navzájem směnitelné. „Tím se upevnila pozice libry i úloha Londýna jako světového finančního centra, ačkoli přímý vztah libry ke zlatu již nebyl obnoven.“²⁴

V roce 1932 na mezinárodní konferenci v Ottawě vyhlásila Velká Británie politiku protekcionismu. Zavedla celní tarif, který zatěžoval dovoz hotových výrobků, a naopak uvnitř impéria uplatňovala nižší cla. Takový postup se nazývá Imperiální celní preferenční systém. „Země britského společenství národů si poskytovaly při vzájemné směně zboží celní úlevy (preferenční), což podněcovalo vývoz průmyslových výrobků z Británie, která naopak dávala ve svém dovozu potravin a surovin přednost dodávkám z kolonií a dominií. Tím stoupl význam směny zboží uvnitř impéria na úkor obchodu s jinými státy, které nyní obtížně pronikaly na trh britského impéria. Nejvíce byly postiženy Spojené státy a Japonsko. Celní preferenční systém a librový blok posílily britskou pozici ve světovém hospodářství, ale celkově přispěly k labilitě mezinárodních hospodářských vztahů a prodlužovaly krizi v jiných zemích.“²⁵

1. 2. 3. Průběh Velké hospodářské krize ve Francii

Ve Francii začala krize až v roce 1930, zato měla mnohem vleklejší průběh. „Průmyslová výroba dosáhla minimální úrovně v roce 1932, ale nové poklesy vystřídaly období přechodného růstu opakovaně na jaře 1935 a v letních měsících let 1936 a 1937, přičemž vůbec nejnižší bod v celém desetiletí zaznamenala průmyslová výroba za další

²³ „Zlatý standard je systém peněžního oběhu, jehož základem je zlato. Původní forma standard zlaté mince fungovala do první světové války. Měnový zákon přesně určoval zlatý obsah peněžní jednotky a hmotnost plnohodnotných zlatých mincí.(...) V období mezi dvěma světovými válkami byl obnoven v některých zemích v omezené míře standard zlatého slitku (jádra), kdy bankovky nebyly směnitelné za zlaté mince, ale pouze za zlaté slitky, tj. při předložení značně vysokých částek a jako standard zlaté devizy, při které byly směnitelné za zlato jen některé měny a jedině jejich prostřednictvím bylo možné směniti za zlato i ostatní měny. Po 2. světové válce převzal úlohu zlaté devizy americký dolar...“ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie* Vyd 1. Praha : Linde, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3

²⁴ SIRUČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

²⁵ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

cyklické krize v roce 1938.²⁶ Vleklost krize a šířící se fašismus vedly ve Francii k zostřování sociálních konfliktů a politického napětí. Zformovala se tzv. Lidová fronta „Vzestup fašismu a sociální neklid stály u zrodu Lidové Fronty. Spolu s tím, jak dosahovala krize svého dna, zmocňovala se Evropy stále více černá či hnědá obluda. (...) Vzápětí po 6. únoru²⁷ se levicové strany a odbory chovaly zpočátku zmateně, ale pak se postupně seskupovaly. (...) Rok po dohodě o akční jednotě mezi socialisty a komunisty se k programu „Lidového sdružení“ připojila i radikální strana.“²⁸ Program Lidové fronty získal ve volbách na jaře 1936 podporu většiny Francouzů. Po volbách byla utvořena vláda socialistů a radikálů za podpory komunistů. „Vláda uzákonila 40hodinový pracovní týden, placenou dovolenou prodloužila z jednoho na dva týdny ročně a mzdy se zvýšily o 7 až 15%. Zvýšila se úloha kolektivních smluv, jejich nedodržování bylo sankcionováno. (...) Výkupní ceny zemědělských produktů vzrostly a pak byly stabilizovány. (...) Došlo k devalvaci franku a k postátnění železnic, leteckého průmyslu a části zbrojního průmyslu.“²⁹ Výsledkem tohoto francouzského New Dealu bylo zvýšení cen, výrobních nákladů, zhoršení konkurenceschopnosti na světových trzích a pokles investic. Zvýšila se i nezaměstnanost, protože odpůrci Lidové fronty reagovali zastavováním výroby. Rozklad Lidové fronty nezpůsobil jen protest zaměstnavatelů, ale také neshody uvnitř strany. Vláda na jaře 1938 podala demisi.

1. 2. 4 Průběh Velké hospodářské krize v Německu

Porážka Německa v roce 1918 vedla ke vzniku výmarské republiky. Na základě versailleské mírové smlouvy muselo Německo předat svým sousedům část území a zaplatit nemalé reparace. „Úhrn reparací byl stanoven na 132 miliard zlatých marek, z nichž 52% mělo připadnout Francii a 22% Velké Británii. Německu bylo zakázáno mít početnější armádu, těžké zbraně, vojenské letectvo a válečné námořnictvo.“³⁰ Poválečná obnova odstartovala poměrně rychle, ale vzhledem k inflaci a odčerpávání části vytvořeného produktu do zahraničí se téměř neprojevila ve zlepšení životní úrovně lidu. Po porážce pokusu o socialistickou revoluci propukla naplno tzv. rúrská krize. „Francie spolu s Belgií obsadila v lednu 1923 Porúří s odůvodněním, že Německo neplní své reparační závazky. V odpověď

²⁶ Tamtéž

²⁷ Pravicový puč na náměstí Svornosti

²⁸ *Dějiny 20. století-encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění* Vyd 1. Praha : Mladá fronta. 1994 423 s. ISBN 23-013-94

²⁹ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

³⁰ Tamtéž

na tuto akci vyzvala německá vláda obyvatelstvo na obsazeném území k pasivní rezistenci a hospodářský život v průmyslovém srdci Německa se téměř zastavil.³¹ Následovala diplomatická jednání o vyřešení konfliktu. „V roce 1924 byl schválen Dawesův plán.³² Cílem plánu bylo stabilizovat německé hospodářství a vytvořit tak podmínky pro placení reparací. (...) V květnu 1930 byl Dawesův plán revidován Youngovým plánem³³, který reparace dále snížil.“³⁴ Po roce 1924 začal do Německa proudit tzv. dolarový déšť. „Přliv zahraničního kapitálu umožnil upevnit výsledky měnové reformy a stabilizovat marku. Z dolarových výpůjček financovalo Německo ve druhé polovině 20. let značnou část investiční výstavby, s jejich pomocí obnovilo svůj průmyslový potenciál a zmodernizovalo těžký průmysl, který mohl být snadno převeden na válečné koleje. V roce 1927 překročila průmyslová výroba úroveň územně rozsáhlejší Německé říše z roku 1913. Německo bylo opět druhou největší průmyslovou zemí světa.“³⁵

Hospodářská krize zasáhla Německo mimořádně silně. „Průmyslová výroba klesla do roku 1932 o 41%, obrat zahraničního obchodu o dvě třetiny, zemědělství zachvátila agrární krize. Zahraniční kapitál odplýval ze země. Značná část maloburžoazie ztratila za krize svůj majetek a úspory, Počet nezaměstnaných se přiblížil šesti milionům. Zostřily se sociální konflikty, provázené politickou polarizací.“³⁶ Dne 30. ledna 1933 se Adolf Hitler stal říšským kancléřem a v zemi nastala nacistická diktatura. „Nastolením diktatury zanikla výmarská republika. Začala výstavba válečného hospodářství s cílem připravit Německo co nejdříve na boj o nové dělení světa. Pokrizové oživení hospodářství bylo úzce spjato s militarizací země. Nacistická strana likvidovala demokratická práva občanů, rozpoutala teror proti svým politickým protivníkům. Židům a dělnickému hnutí, zakázala stávky a místo rozpuštěných odborových organizací vytvořila tzv. Frontu práce, zahrnující dělníky a podnikatele. (...)

³¹ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

³² „Ch. G. Dawes byl americký finančník a později viceprezident USA.“ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

³³ „Americký právník a podnikatel. (...) V roce 1929 byl předsedou druhého výboru, který vypracoval plán – obecně známý jako Youngův plán – o úpravě reparací a také založil Banku pro mezinárodní platby. (U.S. lawyer and businessman. (...) In 1929 he was chairman of the second committee of experts, which drafted a permanent plan—generally known as the Young Plan—for the settlement of reparations and also established the Bank for International Settlements.“ ENCYCLOPEDIA BRITANNICA: Owen D. Young [online] [cit. 2010-04-06] Dostupný z WWW. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/653973/Owen-D-Young>

³⁴ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

³⁵ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

³⁶ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

Zbrojní výroba se naplno rozběhla od roku 1935. Od dalšího roku byly válečné přípravy řízeny čtyřletým hospodářským plánem. Uvedená opatření spolu s omezením námezdní práce žen a rozšiřování armády vedla ke snížení nezaměstnanosti pod půlmilionovou hranici v roce 1937. (...) Bylo propagováno heslo říšského ministra letectví H. Göringa „Kanóny místo másla“.³⁷

„Zásahy do průmyslu začaly nucenou kartelizací (1933), likvidací menších akciových společností a zákazem zakládat nové společnosti s kapitálem nižším než 500 tis. marek. To umožnilo velkým společnostem pohltit tisíce menších podniků. Stát podporoval koncentraci výroby i v zemědělství formou tzv. dělnických dvorů. (...) Součástí nacistické hospodářské politiky bylo také úsilí o autarkii³⁸ (soběstačnost) v surovinách a potravinách.“³⁹

„Souběžně s tím, jak se rozšiřoval ekonomický a vojenský potenciál Německa, sílily jeho velmocenské ambice. Německo si vynucovalo ústupky na západních mocnostech, přestalo platit reparace, remilitarizovalo Porýní a obsadilo Sársko. V roce 1938 anektovalo Rakousko a pohraniční oblasti Československa. Těmito výboji se značně rozšířil hospodářský a vojenský potenciál nacistů. V roce 1938 zaujímalo Německo v průmyslové výrobě kapitalistického světa druhé místo po USA a ve světovém obchodě třetí místo. V této době dokončovalo přípravy na válku, kterou rozpoutalo 1. září 1939 přepadením Polska.“⁴⁰

³⁷ Tamtéž

³⁸ „Na hladové zimy za první světové války vzpomínalo mnoho Němců s hrůzou. S rozhodným souhlasem se proto setkalo nacistické heslo o novém Německu, jež má být nezávislé na potravinách a surovinách ze zahraničí. (...) S úsilím o autarkii je vždycky spojen také agresivní požadavek životního prostoru pro německý národ. Nového impulsu se této vizi dostalo světovou hospodářskou krizí (1929 – 1933), a za třetí říše se cílem maximální soběstačnosti musela povinně řídit celá německá hospodářská politika. To platilo nejen pro produkci potravin, ale především pro zabezpečení surovin potřebných ke zbrojení: suroviny byly například jedním z důvodů k okupaci Norska v roce 1940.“ BEDŮRFTIG, Friedmann *Lexikon německého nacionálního socialismu 1933 – 1945* Vyd. 1. Praha : Prostor, 2002. 666 s. ISBN neuvedeno

³⁹ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁴⁰ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

2. Hospodářský vývoj Československa v letech 1918 – 1929

2. 1 Vývoj průmyslu

Před rokem 1918 byly české země součástí Rakousko – Uherska. To jako dvojstátí tvořilo jednotné celní území a společný trh. V posledních dnech října 1918 se habsburská monarchie zhroutila a jedním z nástupnických států se stala Československá republika, které připadlo kolem 60% průmyslového potenciálu říše. Ten se však nacházel z velké většiny na území Čech. „Československo při svém zrodu nejen netvořilo ekonomický celek, ale nebylo také hospodářsky homogenním teritoriem. Vzniklo sice spojením dvou území obývaných převážně dvěma etnicky příbuznými národy, ale ty se po staletích vyvíjely v odlišných hospodářských, politických a kulturních poměrech. Navíc se obě oblasti nacházely na rozdílných stupních hospodářského vývoje. České země měly již při vzniku republiky průmyslově agrární charakter, (...) Slovensko a ještě více Podkarpatská Rus byly agrárními oblastmi. Navíc byla v Čechách, na Moravě a ve Slezsku již silně rozvinuta odvětví patřící k rodičímu se terciárnímu sektoru, tj. doprava, obchod a peněžnictví.“⁴¹ Tato nestejnorodost přetrvávala i v dalších letech a byla jedním z prvořadých rysů hospodářské struktury První republiky.

Úroveň průmyslového rozvoje Československa byla ve srovnání se západními státy nižší, ale „v celé oblasti Evropy na východ a jihovýchod od Německa bylo Československo průmyslově nejvyspělejším státem.“⁴² Byl zde silně zastoupen především spotřební průmysl (textil, oděvy, obuv, sklo, bižuterie, porcelán, cukr, pivo) a těžba uhlí, na druhou stranu scházel průmysl chemický, strojírenský, elektrotechnický a výroba elektřiny. Situace byla navíc komplikována „nedostatkem surovina a paliv, dopravním chaosem, velkými rozměry konverze zbrojní výroby na výrobu civilní a inflačním růstem cen.“⁴³ Po dvou letech se podařilo odstranit řízené hospodářství a obnovila se tržní ekonomika v podobě blízké

⁴¹ LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95

⁴² PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁴³ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

předválečnému stavu. Hlavním hospodářským problémem se stal export, protože český průmysl byl do roku 1918 orientován převážně na vnitřní trh Rakouska – Uherska.

Poté, co československý průmysl překonal deflační krizi na přelomu let 1922/23, vstoupil do stádia konjunktury. „Nejzřetelnější pokrok nastal ve výrobě elektřiny, dopravních prostředků, obuvi, cementu a v řadě strojírenských, elektrotechnických a chemických oborů. Naproti tomu u jiných významných výrobků (hnědé uhlí, železná ruda, bavlněný textil, cukr, pivo) nebylo v meziválečném období nikdy dosaženo úrovně produkce z roku 1913.“⁴⁴

Ve 20. letech značně pokročil proces kartelizace⁴⁵ a syndikalizace⁴⁶ hospodářství. V důsledku války a rozpadu monarchie zaniklo nebo bylo reorganizováno mnoho podnikatelských uskupení. „Objektivním základem postupující monopolizace⁴⁷ byl růst koncentrace a centralizace výroby a kapitálu. Nejrychlejší byl tento proces v hlavních odvětvích těžkého průmyslu.(...) Ve výrobě obuvi získala na trhu fakticky monopolní postavení firma Baťa, největší obuvnický podnik v Evropě.“⁴⁸ Vedle kartelů a syndikátů se zformovala řada koncernů,⁴⁹ jejichž centrály byly buď banky, nebo velké průmyslové závody (Škoda, Baťa).

Neenormální stav, kdy klíčové ekonomické pozice zůstávaly nadále v rukou německorakouského kapitálu, z části odstranila nostrifikace z roku 1919. „Nostrifikační zákon ukládal československým podnikům přestěhování sídel a hospodářských vedení na území

⁴⁴ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁴⁵ „Kartel je případ oligopolní tržní struktury, jejímž výsledkem je dohoda mezi malým počtem firem o cenách a množství (výstupu), resp. rozdělení trhu za účelem snížit náklady spojené s konkurenčním bojem (snížení cen a zisků firem) a maximalizovat tak zisk celého odvětví.(...)“ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie* Vyd 1. Praha : Linde, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3

⁴⁶ „Syndikát je organizační forma monopolistického sdružení podniků, v níž je omezena nebo vyloučena konkurence ve vztahu k více akčním parametrům (cena, odbyt, podmínky). (...) Vzájemná spjatost sdružených podniků je posilována jejich úzkým kapitálovým propojením.“ GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7

⁴⁷ „Monopol je protipól tržní struktury dokonalé konkurence. V případě absolutního monopolu je firma jediným dodavatelem statku bez blízkých substitutů. Poptávková křivka po produktu monopolu je identická s poptávkovou křivkou po produktu. (...)“ ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie* Vyd 1. Praha : Linde, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3

⁴⁸ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁴⁹ „Koncern je forma spojení právně nezávislých podniků do jednoho celku na základě finančních vazeb těchto podniků na společné centrum, kterým zpravidla bývá (koncernová) banka vlastnící většinové balíky akcií jednotlivých podniků. Koncernová organizace není vázána na určitou oblast podnikání členských hospodářských jednotek, může tedy obsáhnout podniky z nejrůznějších oblastí (průmysl, obchod, peněžnictví, pojišťovnictví atd.)“ GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7

ČSR. (...) Týkala se 235 průmyslových podniků s akciovým kapitálem téměř 2 miliardy korun. Šlo zhruba o 1/3 průmyslového a obchodního kapitálu ČSR.⁵⁰ „Nostrifikační zákon podpořil přirozený přesun hospodářské aktivity z centra bývalé monarchie do nového státu, především do Prahy. Urychlila hospodářské osamostatnění republiky a pomohla zlomit z monarchie zděděné dominantní postavení rakousko – německých podnikatelských skupin v hospodářství českých zemí.“⁵¹

Dalším charakteristickým rysem 20. let bylo zavádění racionalizace ve výrobě. „Uplatňování principů taylorismu a fordismu, jehož součástí byla i pásová výroba, ústilo v markantní růst intenzity práce. Tyto procesy, ve své podstatě nevyhnutelné a pozitivní, vyvolávaly negativní reakci zájmových organizací dělnictva, menších podnikatelů a s nimi spjatých částí politického spektra.“⁵² Sociální podmínky propuštěných dělníků se ještě zhoršily zavedením tzv. gentského systému, který vylučoval dělníky neorganizované v odborech z pobírání podpor v nezaměstnanosti.

Vzestupný vývoj československého průmyslu přerušila roku 1929 Velká hospodářská krize. „Nejhlubší pokles výroby nastal v hutnictví kovoprůmyslu, těžbě uhlí, ve výrobě stavebních hmot, skla, porcelánu a dřevozpracujícím průmyslu. Velmi tíživé následky měl i dlouhodobý pokles výroby v textilním odvětví, které zaměstnávalo zároveň s kovoprůmyslem nejvíce pracovních sil.“⁵³

2. 2 Vývoj zemědělství

České země dosáhly průmyslově – agrárního charakteru již před první světovou válkou a svou produktivitou se blížilo západoevropským zemím. „Těžiště zemědělské výroby v meziválečném období spočívalo v malých a středních závodech do 20 ha. Ty se podílely na

⁵⁰ GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7

⁵¹ LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95

⁵² SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁵³ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

celkovém na celkovém počtu závodů 95% a hospodařily na 64% zemědělské půdy.⁵⁴ Na Slovensku, které bylo výrazně agrárnější, byla zemědělská výroba pro trh málo rozšířená a v některých oblastech se podle Laciny ještě udržovaly středověké přežitky. Elektřinu zde využívalo jen nepatrné množství závodů, umělá hnojiva se používala jen sporadicky.

Malovýrobní charakter ještě posílila první pozemková reforma, která vycházela vstříc hladu po půdě. „Při vzniku republiky patřilo asi 30% půdy šlechtě a církvi. (...) V roce 1919 byl vydán záborový zákon, (...) v roce 1920 pak tzv. přidělový a náhradový zákon, které upravovaly vlastní provádění pozemkové reformy. Trvala prakticky celé meziválečné období a ještě v roce 1938 zůstala část půdy v záboru.“⁵⁵

Objem zemědělské produkce měl vzestupnou tendenci. „V polovině 20. let překročil předválečný stav a později dále rostl.“⁵⁶ Přispívala k tomu i racionalizace, mechanizace a chemizace výroby. Koncem 20. let však začala agrární, která se projevila nadvýrobou a silným poklesem cen.

2. 3 Vývoj zahraničního obchodu

„Československo bylo při své průmyslové struktuře silně závislé na dovozu surovin (s výjimkou uhlí), zemědělských výrobků, strojů a zařízení a na druhé straně řada průmyslových a zemědělských oborů vytvářela přebytky. Směna zboží se zahraničím byla pro nový stát životní otázkou, vývoz představoval čtvrtinu až třetinu úhrnné hodnoty průmyslové a zemědělské výroby.“⁵⁷

Některá odvětví, např. výroba cukru, textilu, skla či bižuterie dokonce vyvážela většinu produkce. Značný byl také vývoz obuvi, kovových výrobků, pivovarských surovin, uhlí, dříví a dřevařských výrobků. „Ve struktuře dovozu dominovaly textilní suroviny

⁵⁴ LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95

⁵⁵ Tamtéž

⁵⁶ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁵⁷ Tamtéž

(bavlna, vlna, len, juta, hedvábí). Rozsáhlý byl dále dovoz železné rudy, neželezných kovů, ropy, kůží, chlebového obilí, olejnin a jedlých tuků.⁵⁸

Nejdůležitějšími obchodními partnery Československa byly nástupnické státy. „Do nástupnických států směřovalo roku 1924 32,7% zahraničního obchodu, nejvíce do Rakouska, Maďarska, dále do Jugoslávie, Polska a Rumunska. Největším obchodním partnerem Československa bylo však sousední Německo. Obchod s ním dosahoval 27% československého zahraničního obchodu. Ze západních zemí mělo Československo rozsáhlejší spojení s Anglií a Švýcarskem, navázaly se i hospodářské vztahy s USA.“⁵⁹

V mezinárodním vývozu kapitálu vystupovalo Československo jako jeho dovozce i vývozce, ale vývoz byl řádově menší. „Zahraněční kapitál v ČSR pocházel ještě z doby habsburské monarchie, byl to rakousko – německý kapitál anebo přes Rakousko pronikající jiný zahraniční kapitál. (...) Francouzský kapitál byl zastoupen např. ve Škodových závodech. (...) Z dalších zahraničních investic je možno uvést kapitál říšskoněmecký, belgický, nizozemský, švýcarský, italský, švédský a z USA. Hlavními nositeli vývozu kapitálu byly koncerny Škoda, Baťa a z části i banky ve formě půjček. Nejsilnější pozice získal čs. kapitál v Jugoslávii, Rumunsku a Bulharsku.“⁶⁰

Až do roku 1929 se pozice ČSR ve světové ekonomice zlepšovala. „Dynamika hospodářského růstu byla vyšší než v evropském průměru. Zvláště zřetelný byl předstih ČSR proti Rakousku a Maďarsku. (...) Po roce 1929 však nastoupil opačný trend postupné ztráty pozic. (...) Podíl ČSR na světové průmyslové výrobě se zmenšil z 1,7% v letech 1926-1929 na 1,3% v roce 1937 a podíl na světovém exportu v letech 1929-1937 z 1,9% na 1,6%.“⁶¹

2. 4 Vývoj měny

„Důležitým krokem k hospodářskému osamostatnění Československa po rozpadu habsburské monarchie byla měnová reforma z března 1919. Reforma, nazývaná podle

⁵⁸ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁵⁹ LACINA, Vlastislav *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* Vyd 1. Praha : Academia, 1984. 224 s. ISBN 21-058-84

⁶⁰ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁶¹ Tamtéž

tehdejšího ministra financí Rabínovou reformou, měla dva základní cíle: jednak měnovou odluku od bývalého Rakouska – Uherska, tj. vytvoření nové československé měny, a jednak překonání inflace.(...) Nová měna s označením Kč vznikla okolkováním rakousko – uherského oběživa. (...) Poměr staré koruny k nové československé koruně byl stanoven 1:1. Funkci ústřední cedulové banky plnil až do vytvoření Národní banky československé v roce 1926 Bankovní úřad ministerstva financí.“⁶²

Počátkem roku 1922 se vlivem příznivě postupující poválečné hospodářské obnovy vytvořily podmínky pro překonání inflace a pro stabilizování hodnoty koruny. Stoupenci deflace v čele s Rašínem a finanční skupinou Živnostenské banky prosadili zhodnocování koruny. Vytvoření pevné a hodnotné měny již roku 1923 bylo velkým úspěchem československé hospodářské politiky. V ostatních střeoevropských zemích byla inflace překonána o dva až čtyři roky později. Stabilní měna představovala důležitou podmínku hospodářské konjunktury let 1924 – 1929. Následky deflace však byly rozporné. Zlevnila dovážené suroviny, vedla k snížení reálné hodnoty československých dluhů v zahraničí a podpořila repatriaci⁶³ kapitálu. Podnítila a urychlila také nástup racionalizace. Deflační politika však přinesla i vážné potíže. České zboží se stalo na světových trzích drahé a export dočasně klesal. Bylo nutné urychleně snížit výrobní náklady, mzdy i cenovou hladinu. Rychlé zhodnocení koruny prohloubilo poválečnou hospodářskou krizi a vedlo i k relativnímu zdražení úvěrů a zvětšení reálné hodnoty daní. Značná část průmyslových, která měla velké úvěry, se dostávala do závislosti na bankách a byla začleňována do jejich koncernů.⁶⁴ Udržování stabilní hodnoty koruny se až do roku 1929 neopíralo o zlatý základ. „Stabilizace měny byla dovršená v roce 1929 stanovením zlatého obsahu koruny (44,58 miligramu ryzího zlata v Kč.) Povinná výměna bankovek za zlato však nebyla zavedena.“⁶⁵ Za hospodářské krize však nebyla vysoká parita zlata udržitelná. Odhodnocení anglické libry a devalvace amerického dolaru přiměly vládu v roce 1934 devalvovat i korunu.

⁶² PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁶³ „Repatriace je návrat, navrácení, dopravení zpět do vlasti, převod majetkových hodnot ze zahraničí do mateřské země, z níž byly původně vyvezeny, uznání, přijetí něčeho cizozemského za platné v tuzemsku.“ GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7

⁶⁴ LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95

⁶⁵ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

3. Průběh Velké hospodářské krize v Československu

3.1 Krize v průmyslu

„Průmysl byl v době vypuknutí krize daleko nejsilnějším národohospodářským odvětvím republiky. Poskytoval již obživu větší části obyvatelstva než zemědělství a jeho hlavní význam spočíval v tom, že z velké části kryl poptávku obyvatelstva spotřebním zbožím a zabezpečoval i rychle rostoucí technické vybavení národohospodářských odvětví hlavně zemědělství a dopravy. Nestačil se však ještě vyrovnat se změnami vyplývajícími ze vzniku nového státu a také nedostatečně reagoval na změny ve struktuře poptávky na světových trzích. Průmyslová krize představovala v Československu jádro hospodářské krize. Přitom měla větší váhu v českých zemích než na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině.“⁶⁶

V Československu byl průběh krize (podobně jako ve Francii zpožděný), proto výroba „dosáhla nejhlubšího bodu až na počátku roku 1933, kdy klesla na pouhých 60% předkrizového maxima v roce 1929. Na nízké rovní se udržovala nejen po celý rok 1933, ale i v následujícím roce, kdy ve většině evropských zemí docházelo již k hospodářskému oživení.“⁶⁷ Nejhlubší pokles výroby nastal v hutnictví, kovoprůmyslu, těžbě uhlí, ve výrobě stavebních hmot, skla, porcelánu a v dřevozpracujícím průmyslu. Velmi tíživé následky měl i dlouhodobý pokles výroby v textilním odvětví, které zaměstnávalo zároveň s kovoprůmyslem nejvíce pracovních sil.⁶⁸

Krize 30. let ještě prohloubila a urychlila proces koncentrace výroby a kapitálu. „V jednotlivých průmyslových odvětvích byl proces koncentrace značně rozdílný. Nejvyšší úroveň dosahovala koncentrace v hutnictví a hornictví, kde velké společnosti ovládaly současně jak těžbu kamenného uhlí, tak i hutní výrobu.“⁶⁹

⁶⁶ LACINA, Vlastislav *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* Vyd 1. Praha : Academia, 1984. 224 s. ISBN 21-058-84

⁶⁷ LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95

⁶⁸ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁶⁹ Tamtéž

Průběh krize v průmyslu zostřilo několik faktorů. „Především to byl vliv paralelně probíhající agrární krize, která zúžila odbyt průmyslového zboží na vesnici. Těžké následky měl rozvrat světového obchodu, protože značná část průmyslové výroby byla určena na export. Snížení kupní síly městského obyvatelstva ovlivnilo odbyt ve spotřebním průmyslu. Monopoly oddalovaly východisko z krize tím, že při převaze nabídky udržovaly vysoké ceny a zpomalovaly tak výprodej nahromaděných zásob. Ceny poklesly mnohde až v pokrizovém období.“⁷⁰

Většinu průmyslové výroby (92%) v době první republiky zajišťovaly české země. Slovenský průmysl byl méně rozvinutý a chyběla mu kompletní struktura. Proto Velká hospodářská krize postihla slovenský průmysl mírněji a s ještě větším zpožděním. „Nejvíce utrpěly exportní podniky, zvláště v dřevozpracujícím průmyslu. Pokrizové oživení však bylo zřetelnější než v českých zemích.“⁷¹

Viditelné oživení československé průmyslové výroby přišlo teprve v roce 1936. Bylo spojeno s rozšiřováním exportu díky dvěma devalvacím měny, daňovými úlevami a státními zárukami za exportní úvěry. „Mimořádně důležitým faktorem oživení průmyslové výroby bylo zbrojení, provázené hromaděním vojenských zásob, budováním strategických komunikací a výstavbou pohraničního opevnění.“⁷²

O krizi v průmyslu roku 1932 píše Theodor Pistorius v *Právu lidu* toto: „Pouze v minulém roce byl zastaven provoz 200 textilních továren v republice. V lednu letošního roku ohlásili živnostenští inspektoři zavření jedenácti dalších textilních závodů, které v poslední době zaměstnávaly 2640 dělníků a 7 závodů omezilo výrobu propustivší 810 dělníků. Jen v Čechách bylo koncem ledna 800 000 nezaměstnaných textiláků. Hrozný věru obraz! (...) Jaká je situace ve sklářství? Ze 198 továren na výrobu dutého skla nepracuje nyní 137. (...) V domácí průmyslu sklářském nepracuje celkem již 430 závodů. Pouze 4% sklářů bylo k 31. prosinci zaměstnáno. (...) V kovodělném průmyslu je nyní asi 62 000 lidí

⁷⁰ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁷¹ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁷² Tamtéž

bez práce. Ve sladařství pracuje ze 146 závodů pouze 49. V hornictví bylo propuštěno roku 1931 asi 10 000 horníků a řada dolů zastavila provoz.“⁷³

3. 2 Krize v zemědělství

Koncem 20. let začala v Československu agrární krize. Projevila se relativní nadvýrobou a silným poklesem cen. Její podstatou byl fakt, že „při ocenění v běžných cenách se objem zemědělské produkce snížil, ale ve fyzickém objemu produkce i za krize rostla. Vysvětlení spočívá ve snaze malovýrobců kompenzovat pokles cen vyšší výrobou a rozšířením dodávek na trh, aby získali takový peněžní příjem, který by stačil k zaplacení daní, splátek úvěrů a nájemného z pozemků a na nákup nezbytných průmyslových výrobků nebo služeb. (...) Přes všechno úsilí a omezování vlastní spotřeby se však desetitisícům rolníků nepodařilo vyrovnat se s finančními závazky a postihly je exekuce a dražby.“⁷⁴

Jako první začali pociťovat krizi pěstitelé cukrovky, kteří nebyli schopni konkurovat lacinějšímu třtinovému cukru. Mluvíme o tzv. řepařské krizi. „Postupný pokles vývozu cukru na pouhou sedminu předkrizového minima a omezení domácí spotřeby ohrozilo základy řepařství. K největšímu omezení osevu cukrovky došlo na Slovensku. (...) V důsledku hluboké řepařské krize ztratily řepařské oblasti Čech a Moravy prudkou dynamiku rozvoje, kterou se vyznačovaly od konce 19. století.“⁷⁵

Krátce po řepařské krizi vypukla i krize obilní, krize chmelařství a postupně byly zasaženy další obory rostlinné výroby. V živočišné výrobě postihla nejvíce chov skotu a potom i chov prasat. „Agrární krize 30. let 20. století zasáhla tedy jako první agrární krize celé zemědělství.“⁷⁶

„Jako opatření proti agrární krizi byla zvýšena počátkem 30. let celní ochrana zemědělství a v roce 1934 vznikl z iniciativy agrární strany a s podporou státních orgánů obilní monopol, který měl výsadní právo výkupu, dovozu, vývozu a distribuce obilí, krmiv a

⁷³ PISTORIUS, Theodor. Špatné jsou základy hospodářské politiky *Právo lidu* 25. 3. 1932 roč. 11, č. 73, str. 7

⁷⁴ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁷⁵ LACINA, Vlastislav *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* Vyd 1. Praha : Academia, 1984. 224 s. ISBN 21-058-84

⁷⁶ Tamtéž

mlýnských výrobků.⁷⁷ Určoval také výkupní a prodejní ceny. „Obilní monopol zvýšil ceny obilí nad úroveň světových. Tím vzrostly příjmy statkářů, kteří byli hlavními producenty obilovin. Ceny okopanin a živočišných produktů ale zůstaly v podstatě na krizové úrovni. Agrární krize se od poloviny 30. let zmírňovala, ale do druhé světové války nebyla překonána.“⁷⁸

O stavu zemědělství v březnu roku 1932 informuje Právo lidu. „Po omezení bagounů v důsledku devisových opatření je všeobecně pocíťován nedostatek kvalitního masa a došlo také ke značnému zdražení sádla.(...) Krise, jež zachvátila také mléčnou produkci, která representuje hodnotu 5 – 6 miliard Kč, vyvrcholuje v únoru vyostřeným zápasem velkých mlékařských producentů o ovládnutí odbytu mléka ve velkých městech proti mlékárnám a poklesem cen másla na nejhlubší možnou úroveň. (...) Rovněž ceny vajec zhroutily se v únoru na dosud v této době nebyvalou úroveň. (...) Krise zemědělského průmyslu projevuje se ve stále klesajícím konsumu piva, kvalitního lihu i cukru, který je v důsledku drahoty cukru na domácím trhu stále více nahrazován pašovaným cukrem.(...) Lihovarníci stupňují boj o vydání zákona o míchání benzínu s lihem k účelům pohonným. (...) V chmelařské oblasti dojde patrně k dalšímu omezení plochy chmelnic.“⁷⁹

3. 3 Krize zahraničního obchodu

V rámci mezinárodní dělby práce se československé hospodářství specializovalo především na výrobky spotřebního a potravinářského průmyslu, dále na chmel a sladovnický ječmen. Nejvíce se vyváželo zbytné spotřební zboží, jehož koupí obyvatelstvo za krize omezovalo. „Odtud pramenil rychlý pokles exportu v prvních krizových letech, který přešel v roce 1932 v otevřené zhroucení, když prudce poklesla i poptávka po investičních statcích. V letech 1929 – 1933 klesla hodnota zahraničního obchodu na pouhých 28,9%, exportu na 28,6% a importu na 29,2%.“⁸⁰

⁷⁷ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

⁷⁸ SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4

⁷⁹PISTORIUS, Theodor. Stav našeho zemědělství, *Právo lidu* 12. 3. 1932 roč. 11, č. 62, str. 7

⁸⁰ LACINA, Vlastislav *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* Vyd 1. Praha : Academia, 1984. 224 s. ISBN 21-058-84

Velká hospodářská krize přinesla do zahraničního obchodu mohutnou vlnu protekcionismu. „Dysfunkce hospodářských mechanismů si vynutily vypovídání stávajících obchodních smluv, opětné vyztužování celních přehrad, zavedení povolovacího řízení a uplatňování devizových omezení. Ve styku s některými zeměmi byla uplatňována i kontingentace. (...) Na scénu mezinárodního obchodu vstoupil nový prvek, clearing, znamenající souhrnné bezhotovostní zúčtování vzájemných pohledávek a závazků v bilaterálním styku. Clearingový obchod se stal v době hospodářské krize převažujícím principem realizace zahraničního obchodu. Aplikoval se ve styku s nejvýznamnějšími obchodními partnery, jako Německem, Rakouskem, Maďarskem, Jugoslávií, Rumunskem, Bulharskem, Řeckem, Itálií, Tureckem, a pak dále Lotyšskem a Estonskem. (...) Jestliže pro 20. léta byla v mezinárodní obchodní politice příznačná snaha o obnovu zásad volného obchodu, rozšiřování clearingů tuto snahu pro období mezi světovými válkami definitivně pohřbilo.“⁸¹

Hlavními československými trhy byly a také zůstaly trhy v Evropě. Územní orientace čs. zahraničního obchodu ale doznala v době krize značných změn. „V důsledku masivní říšskoněmecké konkurence zejména v balkánských zemích, kde čs. obchod poněkud ztrácel své bývalé mimořádné pozice, narostl podíl trhů mimoevropských. (...) Hlavní váha obchodu s evropskými zeměmi se přesunula z Německa, Rakouska, Maďarska a Polska, s nimiž se výměna zredukovala, do ostatních částí Evropy. Rozdíl v územní orientaci neobráží jen obtížné vyrovnání se s konkurencí na evropských trzích, nýbrž také přirozené přeorientování na neclearingové země s volnou měnou a naopak ukazuje i na pozitivní jev emancipace čs. zahraničního obchodu.“⁸²

Koncem ledna 1932 informuje Právo lidu o vývoji světového obchodu. „Světová hospodářská krize způsobila veliký pokles hodnoty světového obchodu již tím, že poklesly světové ceny, zatím co pokles kupní síly obyvatelstva ve většině zemí krizi postižených způsobil pokles zahraničního obchodu také co do množství, neboť zboží i při zlevněných cenách nebylo prodáváno a kupováno v takovém množství jako před krizí. Překážky zahraničního obchodu, cla, dovozní zákazy, potíže měnové, státní nucené

⁸¹ LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95

⁸² Tamtéž

hospodářství devisami atd ještě jen přispěly k tomuto zhroucení zahraničního obchodu, třebaže se jejich špatné důsledky projeví plnou silou teprve letos. Zahraniční obchod 48 nejdůležitějších států světa vykazuje v roce 1931 proti roku 1930 pokles dovozu o 26,5% a vývozu o 28,1%. Proti roku 1929 je tento pokles ještě vyšší, činí 38,6% při dovozu a 41% při vývozu. Poklesem zahraničního obchodu byly citelněji postiženy země zámořské. (...) Pokles u jednotlivých států byl různý. Co do hodnoty nejméně poklesl dovoz do Švýcarska, Anglie, Francie a to o 16 až 18%. Pokles dovozu do Belgie, Švédska a Československa činí 23 až 27%, do Itálie a Spojených států amerických 32%, do Německa 55,8%, které dosahuje maxima. Ve vývozu byly poklesem nejméně postiženy Belgie (12,7%), Němcko (20,4%) a Švýcarsko (22,8%). Československý vývoz byl o 25,5% menší. Z Francie se vyvezlo o 28,5%, ze Švédska o 26,9% a z Anglie o 32,9% méně, pokud hodnoty se týče. Nejtíže jsou postiženy Spojené státy americké, a to 37,3% ním poklesem vývozu. V minulém roce nastaly podstatné změny v poměru mezi dovozem a vývozem jednotlivých států. Dlužnické státy se snažily ze všech sil, aby dosáhly aktivní obchodní bilance, jejichž přebytků potřebovaly k zaplacení dluhů. (...) Argentina, Austrálie a Maďarsko, které v roce 1930 měly bilanci pasivní, přeměnily ji v aktivní. Německo svou aktivitu ještě zvýšilo, Itálie a Kanada pasivitu zmenšily. Obrácený vývoj vykazují země věřitelské. (...) Aktivita Spojených států poklesla téměř na polovici vývozního přebytku z roku 1930. Francouzská a švédská pasivita byla citelně ještě zvýšena. Jediná Belgie dovedla z věřitelských zemí zmenšiti schodek své bilance zahraničního obchodu.“⁸³

⁸³ Jak se vyvíjí světový obchod. *Právo lidu* 27. 1. 1932 roč. 11, č. 23, str. 7

3. 4 Sociální dopady krize

Vysoká nezaměstnanost se projevovala v celém období hospodářská krize a její zmírnění se stalo jedním z hlavních cílů protikrizové politiky. Vývoj počtu nezaměstnaných přehledně zobrazuje následující tabulka:

Počty nezaměstnaných v tisících

Rok	Roční průměr	Nejnižší nezaměstnanost v měsíci	Nejvyšší nezaměstnanost v měsíci
1929	42	VI, IX - 34	II - 55
1930	105	VI - 74	XII - 240
1931	271	VII - 211	XII - 486
1932	554	VII - 453	XII - 746
1933	738	IX - 623	II - 920
1934	677	VII - 569	II - 844

LACINA, Vlastislav *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* citován v:

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

Celková čísla počtu nezaměstnaných, vycházející z československých statistických ročenek, se týkají celé ČSR. Uvádějí vždy roční průměr a zároveň nejnižší a nejvyšší číslo toho kterého měsíce

Vysoký počet nezaměstnaných v roce 1934 potvrzuje vleklost průběhu krize v Československu. V době, kdy mnohé státy již zažívaly pokrizové oživení, se Československo potýkalo s druhou nejvyšší nezaměstnaností od počátku krize. Sama skutečnost byla však ještě horší, než čísla ukazují. „Zaznamenaní v nich byli jen ti, kteří se oficiálně ucházeli o práci, přičemž síť zprostředkovatelen práce nebyla v některých okresech vyhovující (zvláště na východě ČSR). Ze statistiky odpadli i ti, kteří měli práci příležitostnou atd.“⁸⁴ Kárník odhaduje skutečný počet nezaměstnaných v době vyvrcholení krize na 1,3 milionu.

⁸⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

Péče o nezaměstnané měla podle Kárníka nemalé rezervy. K mnoha nezaměstnaným se vinou nedostačující sítě zprostředkovatelen práce podpory v nezaměstnanosti vůbec nedostaly. „K 30. listopadu 1930 zachycovaly zprostředkovatelný práce v poměru k počtu nezaměstnaných podle sčítání lidu, jež proběhlo 1. prosince 1930, v Čechách 60,5%, v Moravskoslezské zemi 49,7%, na Slovensku je 23,3% a v Podkarpatské Rusi dokonce 10,1% skutečně nezaměstnaných!“⁸⁵ Vedle poskytování podpor byly organizovány stravovací akce, zřizovány noclehárny pro nezaměstnané nebo v zimních měsících ohřívárny. Ti bez podpor dostávali poukázky na potraviny (komunisty nazývané žebračky). Socialistické strany a např. družstva organizovaly v roce 1932 program „národní svépomoci“. „Vyzývaly zaměstnané, aby ve prospěch nezaměstnaných, v jejichž řadách se mohli snadno ocitnout, věnovali jedno procento svého platu.“⁸⁶ Ministr zásobování Rudolf Bechyně vyhlásil před zimou 1931/32 tzv. „bramborovou akci.“ Národní socialista Petr Zenkl navrhl zřízení pracovních kolon z nezaměstnaných, tzv. „Zenklových kolon“.

Dalším ukazatelem sociálních dopadů hospodářské krize je průměrná mzda dělníka. Její vývoj je zachycen v další tabulce:

Průměrná denní mzda dělníků a dělnic 1929-34

Rok	Celkem	Mužů	Žen
1929	19,11	22,10	13,36
1930	19,13	22,17	13,77
1931	18,66	21,71	13,27
1932	17,73	20,78	12,68
1933	16,72	19,66	12,68
1934	16,30	19,11	11,96

OLŠOVSKÝ, Rudolf *Přehled hospodářského vývoje* citován v:

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁸⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁸⁶ Tamtéž

Zpožděný nástup krize v Československu dokazuje mírný nárůst dělnických mezd v roce 1930. Za krize však průměrná mzda klesla na 85,29% roku 1929. Vývoj mezd ještě doplňuje „statistika pojištěnců, která zaznamenává nárůst počtu mezd do 6 Kč denně v roce 1935, podstatněji však v kategorii 6 – 10 Kč a 10 – 14 Kč denně. Procento těchto mezd se oproti roku 1929 do roku 1935 zvýšilo z 39,57% na 53,18%. Více než polovina zaměstnaných tedy brala mzdu poměrně velmi nízkou.“⁸⁷

Největší pozornost statistik byla věnována dělnictvu, protože šlo o největší sociální skupinu. Neméně byla postižena nezaměstnaností i inteligence. „V roce 1935 bylo celkem asi 50 000 nezaměstnaných příslušníků inteligence. Spolek inženýrů a architektů např. z 8000 svých členů hlásil 2500 jako nezaměstnaných, bez zaměstnání byly 3000 učitelů obecných škol. Těžko nalézala zaměstnání mládež po vyučení i po skončení střední a vysoké školy.“⁸⁸

Důsledkem zvyšující se nezaměstnanosti a snižujících se mezd byla četná stávková hnutí. Nejvýznamnějšími stávkami za celé období hospodářské krize byly stávky horníků roku 1932. „Horníci na Ostravsku a v severozápadních Čechách se od počátku roku 1932 bránili soustředěnému úsilí těžařů, jehož cílem bylo snížit mzdy a propustit tisíce horníků a tak převalit následky krize na zaměstnance. Po úporných jednáních odborů vyústil konflikt přece jen v propouštění, na něž odpověděly dílčí protestní stávky.“⁸⁹ Podle Kárníka na Mostecku stávkoval celý hnědouhelný revír – 25000 horníků. Stávkové hnutí se následně rozšířilo i na Ostravsko, Kladensko a Falknovsko (Slovensko). „Na rozdíl od Mostecka se nepodařilo v těchto uhelných revírech vytvořit jednotná stávková vedení, kterým KSČ dokázala vnutit své pojetí hornického boje, tj. odmítání jakýchkoli kompromisních návrhů. (...) Mostecká stávka byla nesporně největším úspěchem KSČ a Rudých odborů za celé trvání hospodářské krize. Poprvé se jim podařilo prodrat se do čela velkého sociálního hnutí organizovaného dělnictva. Snad ještě víc z ní profitovala DNSAP. Udělala další krok ke svému cíli, stát se největší německou politickou stranou v ČSR.“⁹⁰ Mohutnost stávek vedla vládu k tomu, že zrušila v severočeském revíru výpovědi, jimiž stávka začala, a národní socialisté dokonce předložili návrh zákona o znárodnění dolů. I kompromisní výsledek stávky

⁸⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938) Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ Tamtéž

⁹⁰ Tamtéž

byl úspěchem, protože situace v hnědouhelném průmyslu byla horníkům i těžbařům nepříznivá. „Počet zaměstnanců v uhelném průmyslu již delší dobu systematicky klesal, klesala i těžba. Především se však hluboko propadal jeho odbyt a export zvlášť. Zato však vzrostly od roku 1929 více než trojnásobně zásoby vyrubaného uhlí na haldách dolů.“⁹¹

3. 5 Krize finanční a kapitálová

Finanční a kapitálová krize v Československu měla jiný průběh než krize v USA nebo v Německu. Roku 1929 mírně pohasínala konjunktura, tento jev se později prohluboval, ale nedocházelo k žádným dramatickým zvrátům. Rok 1930 podle Kárníka kapitálový trh neprožil zrovna nejlépe. Počínající krize přinesla zdražení úvěru a vysoké úroky vyžadované bankami, uváděly průmysl i zemědělství do kritické situace. „Národní banka se pokusila dvakrát o zásah snížením svých sazeb, problémy – zvláště středních a menších podnikatelů – však stále narůstaly. Dosavadní stav příznačný pro Československo, tj. nadvláda bank nad průmyslem, se tak upevňoval. Počet podniků, které neobstály, se ovšem zvětšoval. Do potíží se dostávaly i menší banky, zatímco velké banky, např. Živnobanka, ale i Agrární banka, ze situace těžily a podřizovaly si menší ústavy.“⁹²

Roku 1931 vypukla ve světovém měřítku hluboká úvěrová krize, která definitivně odstartovala druhou fázi hospodářské krize. Pražská burza, resp. obchod cennými papíry, nevycházela z této situace špatně. „Index cenných papírů se sice v letech 1932 – 34 propadl na 86,7% (1927=100), už se však sbíral a bezpečně se pohyboval na vyšší rovině, než do jaké se propadla sama výroba. I v nejkritičtějším roce 1932 (průměr hodnot cenných papírů 78,5%) si držely vysokou hodnotu papíry československých státních půjček a ostatní veřejné obligace, stejně jako akcie domácích bank a dopravních podniků (ty se držely nad 100% roku 1927). Pivovarské akcie dokonce byly stále vysoké (114,2%), vysoký profit zaznamenávaly akcie domácích pojišťoven (148,9%). V letech 1933/34 se sice zhroutily pivovarské akcie,

⁹¹ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938) Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁹² Tamtéž

vyšvihly se však akcie chemických podniků. Trh cenných papírů na pražské burze nespěl ke krachu, byl však rozkolísaný.⁹³

Jako nutné se podle Kárníka jevíly zesilující zásahy vstupy státu do hospodářství, ty ale měly následky v hospodaření státu. „V roce 1929 hospodařila ČSR ještě s přebytkem, pak následoval prudký obrat. V roce 1931 už schodek dosáhl výše 3 127 milionů, a i když se poté snížil, státní dluh stále narůstal, až dosáhl v roce 1934 38 151 milionů.“⁹⁴ Francouzské půjčka v hodnotě 600 milionů franků z roku 1932 a Půjčka práce, která vynesla 2 miliardy a 10 milionů, situaci sice zlepšily, ale nevyřešily. „Jistý vliv na překonání účinků velké hospodářské krize měla i státně monopolní opatření, uplatněná nejen v průmyslu, zemědělství a zahraničním obchodě, ale i v peněžní a úvěrové soustavě, měnové politice a na trhu pracovních sil.“⁹⁵

⁹³ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938) Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87

4. Vnitropolitická situace Československa v době krize a stručná historie politických stran

4.1 Vnitropolitická situace Československa v době Velké hospodářské krize

V říjnu roku 1929 se uskutečnily předčasné parlamentní volby. V nich první místo získala Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu (14,97% hlasů), druhá skončila Československá sociálně demokratická strana dělnická (13,05%) následována Československou stranou národně socialistickou (10,39%) a Komunistickou stranou Československa (10,20%). Nejsilnější slovenskou stranou se stala Hlinkova slovenská ľudová strana (5,37%). Z německých politických stran se ujali vedení sociální demokraté.

Na základě výsledků voleb došlo 7. prosince 1929 k ustavení vlády tzv. „široké koalice“. Jejím premiérem se stal agrárník František Udržal. „Jak naznačuje již název, stala se nová vláda koalici širšího republikánského bloku. Jeho konzervativní část byla zastoupena českou a německou agrární stranou, českou stranou lidovou a českou národně demokratickou stranou a stranou živnostenskou. Do opozice odešla slovenská ľudová strana a německá křesťansko – sociální strana. Místo nich vstoupily do vlády socialistické strany – česká a německá sociální demokracie a česká strana národně socialistická, které opustily svou dosavadní „loajální“ opozici.“⁹⁶ Od prvních dnů se vláda potýkala s problémy postupující hospodářské krize. Za účelem oživení ekonomiky poskytovala řadu subvencí a půjček průmyslovým i zemědělským podnikům. Současně se pokoušela řešit i sociální dopady krize, avšak omezila se pouze na jednotlivé pomocné a podpůrné akce: novelizace gentského systému, stravovací akce bramborová, chlebová, mléčná apod. „Vzhledem k vzrůstající nezaměstnanosti byly však všechny tyto akce a další opatření, jako organizování nouzových prací atd., nedostatečné a nebyly s to řešit sociální důsledky krize.“⁹⁷

Prohlubující se krize vedla k radikalizaci dělnictva, která se projevovala stoupajícím stávkovým hnutím. To vedlo k zostřenému postupu vůči dělnictvu ze strany státu. Pod

⁹⁶ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky* Vyd. 1 Praha : Karolinum. 2000 355 s. ISBN 80-7184-791-7

⁹⁷ Tamtéž

vedením Dr. Juraje Slávika, slovenského agrárního ministra vnitra, došlo podle Olivové k mnoha krvavým střetům mezi policií a stávkujícími dělníky. Udržalova vláda důrazně postupovala i proti fašistickým tendencím. Od března 1931 byl zahájen systematický boj s Německou národně socialistickou stranou dělnickou DNSAP, která měla vazby s Hitlerovou Národně socialistickou německou dělnickou stranou NSDAP. Vyvrcholením boje byl soud s tělovýchovnou organizací Volkssportverband. „V srpnu roku 1932 byl v Brně zahájen proces se sedmi hlavními představiteli této organizace. Byli obžalováni z toho, že v letech 1930 – 1932 ve spolupráci a pod vedením Adolfa Hitlera připravovali útok proti Československu, který byl součástí Hitlerových příprav k provedení nacistického převratu v Německu. (...) Všichni obžalovaní byli odsouzeni podle zákona na ochranu republiky.“⁹⁸ Soud měl proběhnout i s čtyřmi hlavními představiteli strany – poslanci Jungem, Krebssem, Knirshem a Schubertem. K jejich vydání však nedošlo a Udržalova vláda na podzim 1932 padla. „Udržalova vláda byla v té době podrobována stále větší kritice z nejrůznějších aspektů. Především její sociální politika byla kritizována jako bezplánovitá a nedostatečná. Brutální zásahy četnictva proti nezaměstnaným a stávkujícím dělníkům narážely na odpor veřejnosti a vyvolávaly protestní akce především české a slovenské inteligence. Stále důrazněji bylo požadováno odstoupení ministra vnitra J. Slávika.“⁹⁹

29. října 1932 byla vytvořena nová vláda Jana Malypetra. Měla stejnou politickou strukturu jako vláda předchozí, ale mnohem výraznější rysy. Snažila se o překonání krize tím, že se pokoušela prosadit právo na zasahování státu do ekonomiky. V červnu 1933 předložila návrh zákona, který by ji opravňoval upravovat některé hospodářské otázky. Zákon byl přijat a na jeho základě bylo vydáno 240 opatření včetně devalvace československé koruny roku 1934. Státní zásahy do ekonomiky umožňovaly provádět i iniciativnější sociální politiku. Pomoc průmyslovým a zemědělským dělníkům vedla ke zklidnění sociálních konfliktů a ustaly i zásahy četnictva. Malypetrova vláda podnikla také řadu kroků na obranu demokracie. „Částečným omezováním demokratických svobod a znemožněním jejich zneužití proti systému pluralitní demokracie přistoupila vláda k budování silné demokracie.“¹⁰⁰

10. července 1933 byl vydán tzv. malý tiskový zákon, který upravoval předpisy o kolportáži, dopravě zahraničních časopisů a tiskopisů ohrožujících mládež. Omezením

⁹⁸ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky* Vyd. 1 Praha : Karolinum. 2000 355 s. ISBN 80-7184-791-7

⁹⁹ Tamtéž

¹⁰⁰ Tamtéž

prodeje tak byly postiženy např. listy DNSAP.¹⁰¹ Dále byl vydán zákon o mimořádných opatřeních, který měl zabezpečit celistvost státu, státní formu, ústavu a veřejný pořádek. Poté byl přijat zákony na ochranu republiky, zákon o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a zákon o zastavování činnosti a o rozpouštění politických stran. 4. října 1933 byla činnost DNSAP úředně zastavena a 11. listopadu byla strana zrušena. Rovněž došlo ke zrušení Německé strany nacionální DNP. Zákony vláda využila i v postupu proti autonomistickému plánu l'udové strany a komunistické straně. Po obstrukcích, které prováděli komunističtí poslanci při prezidentské volbě, jejímž jediným kandidátem byl T. G. Masaryk, měli být čtyři představitelé strany – Gottwald, Krosnář, Štětka a Kopecký – souzeni dle zákona na ochranu republiky. Ti však přešli do ilegality a následně uprchli do sovětského Ruska. Další činnost komunistické strany v Československu byla výrazně omezena.

V únoru roku 1934 došlo v Malypetrově vládě k výrazným změnám. Kvůli nesouhlasu se zákonem o devalvací koruny a dlouholetým sporům s Hradem odešli z vlády členové Československé národní demokracie. Roku 1935 se národní demokraté spojili s fašistickými skupinami jako Národní liga nebo Národní fronta a vytvořili Národní sjednocení, jehož předsedou se stal Karel Kramář.

Nastupující organizací DNSAP a DAP se stala Sudetoněmecká vlastenecká fronta, později Sudetoněmecká strana SdP Konráda Henleina. Aby se vyhnula zákazu činnosti, prohlásila se za stranu loajální k československému státu a distancovala se od hitlerovského nacismu. Ve skutečnosti v jejím čele stáli členové hnutí Kameradschaftsbund – Svaz kamarádů, které přijalo řadu podnětů z italského fašismu.

Politika nová Malypetrovy vlády tak musela být zaměřena především na obranu vnitřní demokracie. Jenže mezi jednotlivými stranami republikánského bloku byly značné rozdíly, které se staly příčinou nejednotného postupu. Někteří členové agrární strany silně odmítali politiku sbližování se Sovětským svazem. Ti nejradikálnější z nich (sdružení kolem Berana) později dokonce spolupracovali i s Henleinovou stranou. Československá strana lidová vedená monsignorem Šrámkem byla v úzkém kontaktu s Hradem a stala se velkou oporou třetí vlády Jana Malypetra. Česká i německá sociální demokracie a národní socialisté

¹⁰¹ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

podporovali vnitřní politiku vlády a schvalovali i nový kurz politiky zahraniční, který přispěl ke změně postoje komunistické strany.¹⁰²

K dramatickému střetnutí dvou politických proudů došlo v parlamentních volbách roku 1935. Proud usilující o demokratickou formu státu se zahraničně – politickou orientací na Francii a Sovětský svaz byl dle výsledků voleb poražen Sudetoněmeckou stranou představující proud bojující proti demokracii a usilující o orientaci na Německo.

4. 2 Československá strana národně socialistická

Strana vlastenecky smýšlejících dělníků a nižších středních vrstev s názvem Česká strana národně sociální, vznikla roku 1897. Národní radikalismus a protirakouský antimilitarismus spojovala s reformním socialismem. Za 1. světové války byla persekvována, po splnutí s částí strany realistické (pokrokové) a s federací českých anarchistů na jaře 1918 přijala název Česká strana socialistická, po vzniku republiky až do roku 1926 Československá strana socialistická, poté Československá strana národně socialistická. Ve volbách 1920 získala 8,1 % hlasů, 1925 - 8,5 %, 1929 - 10,4 %, 1935 - 9,2 %.¹⁰³ Tiskovým orgánem strany se roku 1899 stal týdeník Česká demokracie, který byl po osmi letech nahrazen deníkem České slovo.¹⁰⁴

Program přijatý na VIII. sjezdu strany 30. března – 1. dubna 1918 byl podle Kárníka přelomem v dějinách strany. „Předně se přihlásil k ideji socialismu, a to „českého socialismu“ odmítajícího marxismus, který měl styčné body s programem opoziční sociální demokracie.“¹⁰⁵ Nemohlo tak dojít k původně zamýšlenému sloučení s větší Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou. Předsedou strany byl tehdy zvolen Václav Klofáč, místopředsedou prof. dr. František Krejčí, druhým místopředsedou Jiří Stříbrný, členy předsednictva byli např. Alois Konečný, dr. Emil Franke, Jan Hrizbyl či dr. Bohumil Vrbenský. V první koaliční vládě (ustanovené dle výsledků říšských voleb z roku 1911) měla strana tři ministry: Václav Klofáč byl ministrem národní obrany, Jiří Stříbrný ministr pošt a

¹⁰² OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky* Vyd. 1 Praha : Karolinum. 2000 355 s. ISBN 80-7184-791-7

¹⁰³ *Československá strana národně socialistická*: Totalita.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_csns.php

¹⁰⁴ BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky I. Díl Český periodický tisk do roku 1918* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1981 296 s. ISBN 59-154-80

¹⁰⁵ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4

Bohumil Vrbenský ministr zásobování a výživy. V druhé vládě republiky a první vládě Tusarově (1919 – 1920) byl nadále Klofáč ministrem obrany, Stříbrný ministrem železnic a Veselý ministrem spravedlnosti. Po prvních parlamentních volbách První republiky v roce 1920 zůstali ve vládě již jen Klofáč a Stříbrný. Strana se cítila složením vlády dotčena. Nezdálo se jí, že její zastoupení ve vládě odpovídá jejímu vlivu, síle a významu. V úřednické vládě, která vystřídala druhou Tusarovu vládu v září 1920, českoslovenští socialisté zástupce neměli. Když v září 1921 úředníky vystřídala vláda dr. Beneše, Bohumil Vrbenský se stal ministrem zdravotnictví a představitel dělníků Alois Tučný ministrem veřejných prací. Za ministra československé strany socialistické je však považován i Beneš. Vystupoval na její kandidátní listině, členem se však stal až v roce 1924. Od léta 1922 se rodila nová vláda. Připravovala ji vedlejší vláda pod názvem Pětka. Členy byli Antonín Švehla, Jiří Stříbrný, dr. Alois Rašín, Rudolf Bechyně a Msgr. Dr. Jan Šrámek. Vláda byla jmenována v říjnu a jejími členy se za československé socialisty stali Jiří Stříbrný – ministr železnic, Alois Tučný – ministr pošt a dr. Emil Franke – ministr zásobování. Členem vlády se nestal dr. Bohumil Vrbenský, přední postava českého anarchismu. Později byli dokonce on i další anarchisté vyloučeni ze strany. V listopadových parlamentních volbách 1925 získala strana 609 195 hlasů do poslanecké sněmovny a 516 250 hlasů do senátu (v roce 1920 do posl. sněmovny 500 821 hlasů, do senátu 373 913 hlasů). Odchod Vrbenského frakce ji tedy nijak nepoškodil, spíše naopak. Nárůst počtu hlasů si lze vysvětlit také tím, že volilo také již Slovensko. Edvard Beneš se tentokrát jako člen strany stal ministrem zahraničí, Jiří Stříbrný ministrem národní obrany a Alois Tučný ministrem veřejného zdraví a tělovýchovy. Po třech měsících (v březnu 1926) vládu vystřídali opět úředníci.¹⁰⁶

V červenci 1925 rezignoval kvůli tzv. Marmaggiho aféře¹⁰⁷ Jiří Stříbrný, nezmizel ale z politické scény úplně a čile se účastnil příprav nových vládních konstelací. Stříbrný se přikláněl k cestě ústavních změn, zvláště volebního řádu. „Už po nástupu úřednické vlády, na začátku dubna 1926, přišla na řadu důvěrná jednání, která byla zákulisně různě interpretována, a 9. dubna pak došlo mezi Benešem a Stříbrným k velké roztržce, která se ukázala být osudovou. Od května se přeměnila v bitvu o stranu. (...) Po těžkém boji a nikoli drtivou většinou byl Stříbrný spolu se svými stoupenci ze strany vyloučen. Ve straně se

¹⁰⁶ KLÁTIL, František. *Republika nad stranami O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické*. Vyd. 1. Praha : Melantrich, 1992 376 s. ISBN 32-007-92

¹⁰⁷ *Papežský nuncius Francesco Marmaggi tehdy ostře odsoudil velkolepé oslavy památky Jana Husa. Prohlášení Stříbrného k této události vedlo k roztržce s Vatikánem.* CHURÁŇ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století sv. 2*. Vyd. 2. Praha : Libri, 1998 482 s. ISBN 80-85983-64-8

upevnilo vůdčí postavení Klofáčovo, nejčastějším ministrem strany se měl stát Emil Franke, největším mozkiem strany byl bezkonkurenčně Edvard Beneš. Strana sice ještě nebyla schopna vypracovat nový program, který by odpovídal jejím ambicím, konečně však dali její reprezentanti na zmíněném sjezdu výraz svému už staršímu přání a přejmenovali ji na Československou stranu národně socialistickou. S tímto jménem šla pak dějinami až do roku 1948.¹⁰⁸

Ve třetí vládě Antonína Švehly a první vládě Františka Udržala měl z řad národních socialistů místo pouze Edvard Beneš.¹⁰⁹ V parlamentních volbách z 27. října 1929 Československá strana národně socialistická obsadila třetí místo s 767 328 hlasy. Ministerský post získal znovu Edvard Beneš – ministr zahraničí a také Emil Franke – ministr pošt a telegrafů. Oba setrvali ve svých funkcích ještě ve třech Malypetrových vládách (29. 10. 1932 – 5. 11. 1935) a první vládě Milana Hodži (5. 11. 1935 – 18. 12. 1935)¹¹⁰ Po abdikaci T. G. Masaryka v prosinci 1935 byl Beneš 18. 12. 1935 zvolen druhým československým prezidentem. Franke zastával post ministra financí (17 – 28. 3. 1936, 21. 7. 1937 – 22. 9. 1938) a ministra pošt a telegrafů (do 23. 1. 1936), kde ho vystřídal stranický kolega Alois Tučný (do 22. 9. 1938).¹¹¹

V období pomnichovské Druhé republiky došlo k výrazným změnám ve struktuře politických stran. I přes počáteční nesouhlas se národní socialisté přidali k agrárikům, živnostníkům, členům Národního sjednocení a Čs. strany lidové a 18. listopadu 1938 společně vytvořili Stranu národní jednoty. Nakonec se ke straně přidali i čeští fašisté sdružení okolo Stříbrného a Gajdy. Do vedení Strany národní jednoty byl postaven agrárník Rudolf Beran. Po 15. březnu 1939 byla strana rozpuštěna a stala se základem protektorátního Národního souručenství, jediné nacisty povolené politické organizaci v protektorátu.¹¹²

¹⁰⁸ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929) Vyd. 2. Praha : Libri, 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹⁰⁹ *Přehled vlád v ČSR 1918 – 1938* Vlada.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/default.htm>

¹¹⁰ Tamtéž

¹¹¹ Tamtéž

¹¹² BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

4.3 Československá sociálně demokratická strana dělnická

Dne 7. dubna 1878 se sešel historicky první samostatný sjezd československé sociální demokracie, který je pokládán za zakládající a ustavující. Strana tehdy přijala mírně pozměněný program německé sociální demokracie, zvolila pětičlenné vedení strany a za tiskové orgány prohlásila Dělnické listy a Budoucnost. Později byla sjednocena v celoříšské sociální demokracii a roku 1893 znovu ustanovena jako samostatná strana. První desetiletí činnosti české sociální demokracie bylo poznamenáno tvrdou persekucí ze strany státní moci a zároveň vnitřní ideovou krizí.¹¹³

„Strana stála v čele zápasu za všeobecné volební právo a osmihodinovou pracovní dobu, organizovala konkrétní sociální boje (stávky, protidrahotní akce), budovala odborové svazy a vytvořila samostatnou českou odborovou ústřednu – Odborové sdružení československé.“¹¹⁴ Do dvacátého století vstupovala jako nejlépe organizovaná česká politická strana opírající se o masovou odborovou základnu. Jejím ústředním tiskovým orgánem se stalo Právo lidu. Měla také vlastní vzdělávací instituci – Dělnickou akademii a tělovýchovnou organizaci Dělnickou tělocvičnou jednotu. Od roku 1897 byla zastoupena v říšské radě a později i v moravském zemském sněmu.¹¹⁵

Proti oficiální prorakouské politice předsedy Bohumíra Šmerala se v době první světové války zformovala silná opozice, jejímiž členy byli např. Bechyně, Pik, Modráček nebo Habrman. Opozice navázala spolupráci s domácím protirakouským odbojem a v září 1917 prakticky převzala stranické vedení. Od té doby postupovala česká sociální demokracie společně s českými občanskými stranami v protirakouské opoziční frontě. V září 1918 utvořila spolu s národními socialisty Socialistickou radu. František Soukup, jeden z hlavních představitelů strany, se stal jedním z mužů 28. října. „V první vládě Československé republiky získala strana místo ministerského předsedy (Vlastimil Tusar), ministra spravedlnosti (Fr. Soukup), školství (G. Habrman) a sociální péče (Lev Winter). V Revolučním národním shromáždění měla 54 zástupců a funkci předsedy (Fr. Tomášek).“¹¹⁶

¹¹³ KOJECKÝ, Zdeněk *Československá sociální demokracie včera a dnes: Nástin programového vývoje* Vyd. 1. Brno : Zář, 1946 158 s. ISBN

¹¹⁴ TOMEŠ, Josef *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii* Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

¹¹⁵ Tamtéž

¹¹⁶ Tamtéž

Na XII. sjezdu Československé sociálně demokratické strany dělnické v prosinci 1918 bylo patrné názorové třídění vyplývající jak z dřívějších rozporů z doby protirakouského odboje, tak i z nového rozvrstvení sil v republice. „Dřívější radikální křídlo, které se tak účinně zařadilo do osvobozovacího hnutí národa, vedlo nyní stranu na cesty klidného vývoje a tvůrčí práce na budování republiky, kdežto tvořící se skupina kolem dr. Šmerala, jehož oportunistická politika za války byla ještě v nejčerstvější paměti, klonila se nyní k radikální socialistické politice. Vliv ruské revoluce říjnové byl tu nepochybný.“¹¹⁷ V důsledku tohoto vývoje došlo roku 1920 k odštěpení marxistické levice a o rok později vznikla komunistická strana.¹¹⁸

První československé parlamentní volby z 18. dubna 1920 československá sociální demokracie vyhrála. Vystupovala ještě jako jednotná Československá sociálně demokratická strana dělnická. Získala 2 590 000 hlasů, tedy 25, 7% a 79 mandátů¹¹⁹ Premiérem rudozelené koalice agrárníků a socialistů se stal již podruhé Vlastimil Tusar. Zastával i funkci správce ministerstva národní obrany. Sociální demokraté získali ve vládě celkem 6 ministerských postů: ministr obrany – Ivan Markovič, ministr školství a národní osvěty – Gustav Habrman, ministr sociální péče – Lev Winter, ministr spravedlnosti – Alfréd Meissner, ministr pro zásobování lidu – Václav Johanis a ministr pro správu Slovenska – Ivan Dérer.¹²⁰ Po rozkolu ve straně podal Tusar demisi a vláda byla nahrazena úředníky. V Benešově vládě (září 1921 – říjen 1922) zůstali Gustav Habrman a Ivan Dérer (ministr pro sjednocení zákonů a organizace správy), nově získal pozici ministra pošt a telegrafů Antonín Srba. Ve všennárodní koalici Antonína Švehly (říjen 1922 – prosinec 1925) byli za sociální demokraty jmenováni Rudolf Bechyně (ministr školství a národní osvěty), Antonín Srba (ministr věcí veřejných), Gustav Habrman a Lev Winter (ministři sociální péče), Ivan

¹¹⁷ KOJECKÝ, Zdeněk *Československá sociální demokracie včera a dnes: Nástin programového vývoje* Vyd. 1. Brno : Zář, 1946 158 s. ISBN

¹¹⁸ OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky* Vyd. 1 Praha : Karolinum. 2000 355 s. ISBN 80-7184-791-7

¹¹⁹ Tamtéž

¹²⁰ *Přehled vlád v ČSR 1918 – 1938* Vlada.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/default.htm>

Markovič (ministr pro sjednocení zákonů a organizace správy a správce ministerstva školství a národní osvěty).¹²¹

Parlamentní volby roku 1925 nebyly pro sociální demokracii zdaleka tak úspěšné. Získala pouze 633 000 hlasů, tedy 8,9% a 29 mandátů.¹²² Výsledky voleb tak potvrdily předchozí vývoj. V druhé vládě Antonína Švehly svá místa získali Rudolf Bechyně (ministr železnic), Lev Winter (ministr sociální péče a správce ministerstva pro sjednocení zákonů a organizaci správy) a Ivan Déřer (ministr pro sjednocení zákonů a organizaci správy). Další úřednická vláda Černého měla překlenout vnitropolitickou krizi a připravit podmínky pro nástup další koaliční vlády. V Panská koalici Antonína Švehly a první vládě Udržalově nebyl přítomen ani jeden sociální demokrat.¹²³ V mimořádných volbách v říjnu 1929 získala strana 963 000 hlasů, tedy 13% a 39 mandátů. Sociální demokraté poté spravovali ministerstvo školství (Ivan Déřer), spravedlnosti (Alfréd Meissner) a pro zásobování lidu (Rudolf Bechyně). Tito tři s přestávkami řídili své resorty až do konce První republiky. Ministrem sociální péče se nově v první a druhé Hodžově vládě stal Jaromír Nečas.¹²⁴

Československá sociálně demokratická strana dělnická patřila k nevýznamnějším stranám První republiky. Byla zastoupena ve většině koaličních vlád a představovala jednu z opor politické skupiny Hradu. Obhajovala sociální zájmy dělnictva a ostatních zaměstnaneckých vrstev, prosazovala progresivní sociální zákonodárství a moderní systém sociální péče. Ve 30. letech usilovala o překonání dopadů hospodářské krize. Josef Tomeš vzpomíná iniciativy prof. J. Macka a ministra J. Nečase.¹²⁵ Profesor Josef Macek byl český národohospodář, který kritizoval finanční politiku státu a prosazoval „československou“ formu Kenesovy teorie. Propagoval pozemkovou reformu. Angažoval se v Dělnické akademii, Masarykově sociologické společnosti a dalších organizacích. Jaromír Nečas vedl ministerstvo sociální péče v letech 1935 – 1938. usiloval o překonání následků hospodářské krize, resp. o zmírnění nezaměstnanosti rozsáhlými veřejnými investicemi, jež by zajistily nové pracovní příležitosti a o zavedení moderního systému sociální péče. Ještě před svým

¹²¹ *Přehled vlád v ČSR 1918 – 1938* Vlada.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/default.htm>

¹²² OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky* Vyd. 1 Praha : Karolinum. 2000 355 s. ISBN 80-7184-791-7

¹²³ *Přehled vlád v ČSR 1918 – 1938* Vlada.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/default.htm>

¹²⁴ *Přehled vlád v ČSR 1918 – 1938* Vlada.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/default.htm>

¹²⁵ TOMEŠ, Josef *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii* Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

zvolením se aktivně zajímal o sociální otázky a zastupoval Československo v Mezinárodním úřadu práce v Ženevě. V září 1938 jej E. Beneš vyslal do Paříže, aby vysondoval možnost odstoupení území Německu výměnou za odchod části německého obyvatelstva do říše.¹²⁶

Po podpisu Mnichovské dohody vystoupila Československá sociálně demokratická strana dělnická ze Socialistické dělnické internacionály a v prosinci 1938 byla reorganizována v Národní stranu práce, opoziční stranu vládní Straně národní jednoty, kam přistoupili i někteří národní socialisté. Jejím předsedou se stal Antonín Hampl. K rozpuštění strany došlo v březnu 1939.¹²⁷

¹²⁶ CHURANĚ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století sv. 2* Vyd. 2. Praha : Libri, 1998 482 s. ISBN 80-85983-64-8

¹²⁷ TOMEŠ, Josef *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii* Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

5. Charakteristika periodického tisku v době První republiky, České slovo, Právo lidu

5.1 Charakteristika periodického tisku v době První republiky

Přestože v Československu v letech 1918 – 1938 působily již další hromadné sdělovací prostředky (rozhlas, film, počátky televizního vysílání), veřejné mínění nejvíce ovlivňoval periodický tisk.¹²⁸ Nejvlivnější byly zpravidla deníky, protože výhradně ty mohly sloužit aktuálnímu zpravodajství. Obdeníky (vycházely dvakrát či třikrát týdně), někdy i noviny, jež vycházely jen jednou týdně, byly zpravidla krajovou variantou ústředních novin, přebíraly od mateřských novin nejen názory, ale i doslovné znění úvodníků. Říkalo se jim noviny hlavičkové. Nejvýznamnější deníky se zpravidla neobešly ani bez večerníků. Ty nejenže přinášely zprávy nejméně o půlden čerstvější, ale lišily se často i pojetím. Hledaly své čtenáře jinde než raníky.¹²⁹

Množství vycházejících titulů bylo tehdy obrovské. „V roce 1920 v ČSR vycházelo 2259 listů, z toho 1521 bylo „československých“ a 738 cizojazyčných. (...) Na počátku roku 1925 bylo v ČSR okolo 2800 periodických publikací všeho druhu. Za tímto údajem se skrývá 55 českých, 7 slovenských, 35 německých a 8 maďarských deníků. (...) V roce 1930 vycházely v ČSR už 3933 tituly: z toho bylo 115 deníků, 88 obdeníků a 423 týdeníky, z celkového počtu mělo politické zaměření 914 listů.“¹³⁰

Jak vyplývá ze statistických čísel, velká část periodického tisku byla politicky orientována. Dle Kárníka systém poměrných voleb a z něj plynoucí nadměrnost významu poměrně velkého množství politických stran diktovaly, aby každá strana měla „tiskovou tribunu, kterou dirigovala názorové roviny svých stoupenců, stejně jako agitovala pro získání stoupenců nových.“¹³¹ Noviny se tímto postojem nijak netajily, právě naopak. Hned v záhlaví

¹²⁸ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

¹²⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri. 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹³⁰ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

¹³¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri. 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

Českého slova je možné se dočíst, že se jedná o ústřední orgán Československé strany národně socialistické. K nejvýznamnějším deníkům politických stran patřily Národní listy (Československá národní demokracie), Lidové listy (Československá strana lidová), Venkov (Republikánská strana československého venkova), České slovo (Československá strana národně socialistická), Právo lidu (Československá sociálně demokratická strana dělnická), Rudé právo (Komunistická strana Československa) a deníky Národní ligy a politických uskupení kolem Jiřího Stříbrného – Pondělní list, Večerní list, Nedělní list, Polední list, Expres.¹³²

Tisk Československé národní demokracie v čele s vedoucím tiskového odboru Antonínem Hajnem se stal mocností. Vliv národnědemokratických periodik spočíval i v jejich centrálním řízení Národní vydavatelskou společností. Vůdčím tiskovým orgánem strany byly Národní listy, český deník založený roku 1861 Juliem Grégrem.¹³³ Redakčně i příspěvatelsky se v něm angažovala řada významných osobností, jmenujme nejslavnější: František Palacký, Karel Kramář, Alois Rašín, Jan Neruda, Vítězslav Hálek, Josef Barák, Gustav Eim, Josef Pachmayer, Miroslav Tyrš, Josef Václav Frič, Bedřich Smetana, J. B. Foerster, Jakub Arbes, Arne Novák, Otokar Fischer, Viktor Dyk, Karel a Josef Čapkové a mnozí další. Když se Čs. národní demokracie sdružila v roce 1934 s Národním sjednocením, byly Národní listy zastíněny Národní demokracií vydávanou Karlem Kramářem. Definitivní ústup ze slávy a zánik přinesla Národním listům okupace, za níž sloužily jako ústřední médium pro kolaborující Národní souručenství. Přesto byly v dubnu 1941 zastaveny.¹³⁴ Náklad Národních listů se roku 1925 pohyboval kolem 20 000 výtisků.¹³⁵

Ústřední orgán strany politického katolicismu Československé strany lidové, Lidové listy, byl založen roku 1922. Šéfredaktory Lidových listů byli postupně František Světlík, Josef Doležal a Josef Scheinost. Náklad novin se pohyboval kolem 35 000 výtisků. Hlavním tiskovým střediskem strany v Praze byl od roku 1929 palác Charitas na Karlově náměstí, při

¹³² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri, 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹³³ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

¹³⁴ VRBENSKÁ, Františka *Záchrana a zpřístupnění Národních listů* Knihovna.nkp.cz [cit. 2010-05-08] Dostupný z WWW <http://knihovna.nkp.cz/knihovna71/vrben.htm>

¹³⁵ PAVLŮ, Dušan *Česká žurnalistika první poloviny 20. století* Vsfs.cz [cit. 2010-05-08] Dostupný z WWW <http://is.vsfs.cz>

kterém bylo založeno 1934 nakladatelství Vyšehrad. V Čechách i na Moravě vycházela řada regionálních listů lidové strany, např. Hlas lidu v Českých Budějovicích, České listy v Mladé Boleslavi, Moravský západ v Jihlavě nebo Ochrana ve Znojmě. Hlavním vydavatelem moravského Dne byla brněnská Lidová společnost tisková. Počátkem 30. let proslavila strana své brněnské středisko – palác Typos v Běhounské ulici, kam byly násadně přemístěny i redakce jejich novin. Svě listy vydávaly i některé satelitní organizace strany. K nejvýznamnějším patřila periodika zemědělská (Selské hlasy), ženská (Křesťanská žena), odborová (Budoucnost) a tělocvičná (Orel).¹³⁶

Ústředním listem Republikánské strany československého venkova byl i v době První republiky deník Venkov, o jehož vznik se roku 1906 zasloužil Antonín Švehla. Vydávalo jej Tiskařské a vydavatelské družstvo rolnické. Venkov se zabýval především agrární politikou a postupně zaváděl specializované přílohy zaměřené na působnost strany (Naše samospráva) nebo na zájmy čtenářů (Venkovský živnostník, Dělnická hlídka aj.). Deník poměrně rychle pronikl do všech oblastí českých zemí, kvůli politické orientaci se ale nikdy nerozšířil masově (náklad asi 20 000 výtisků). Proto byl v roce 1914 založen večerník Večer a Lidový deník. Největší rozmach (spíše do kvantity než kvality) zaznamenal agrární tisk v prvním desetiletí Československé republiky. Později se měnila i politická orientace některých listů: např. Večer pod vedením Josefa Vraného se stal tribunou nejradikálnějších proudů ve straně. Jedním nejvýznamnějších regionálních listů byl politický týdeník Havlíčkův kraj vydávaný od roku 1920 v tehdejší Německém Brodě v nakladatelství Havlíček. Šlo o list reprezentující agrárníky ve významném centru pěstitelů brambor. Radikálně pravicový politik Rudolf Halík vydával v témže nakladatelství odborný bramborářský časopis Naše snahy. Ve 30. letech se stal šéfredaktorem Venkova a po smrti Josefa Vraného 1937 řídil celý tisk strany. V roce 1939 se deník stal jedním z listů Národního souručenství. Republikánská strana československého venkova nevyužívala pro svou propagaci pouze tisk, ale od roku 1926 i pravidelné rozhlasové vysílání Zemědělský rozhlas.¹³⁷

¹³⁶ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

¹³⁷ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

Komunistická strana Československa roku 1921 vydávala 53 listů, z toho 7 deníků. Většina periodika však byla pouze epizodní záležitostí a objevovala se po poměrně krátkou dobu. Tisk KSČ byl obsahově koncipován k propagaci programu a cíl strany, čtenáře podněcoval k boji proti stávajícímu kapitalistickému řádu, politickým poměrům, demokracii, Československé republice a všem, kteří stáli komunistům v cestě. Proto od počátku své existence vyvolával komunistický tisk zájem státních orgánů, které jej podrobovaly cenzuře, konfiskovaly nebo dokonce zastavovaly vydávání. Nejvíce se tento tlak vystupňoval v letech 1928 – 1936, kdy bývalo vydávání zastavováno až na 6 měsíců. Stát bránil také kolportáži komunistických listů – v roce 1929 ministerstvo zakázalo jejich prodej v trafikách, nádražních prodejnách a restauracích. Od roku 1925 proto vycházela řada ilegálních časopisů, zejména na nižší stranické úrovni. Redukce komunistického tisku však byla způsobena jen jeho perzekucí, ale také opadajícím zájmem čtenářů. Ústřední tiskový orgán strany reprezentovalo od 21. září 1920 Rudé právo.¹³⁸ Tento den byl následně stranou vyhlášen jako „Den tisku, rozhlasu a televize“. Prvním redaktorem se stal Bohumír Šmeral, hlavní spoluzakladatel KSČ a předseda strany. V době První republiky bylo Rudé právo několikrát zastaveno (v letech 1928, 1929, 1931 a 1934. Definitivně byl činnost KSČ zakázána 20. října 1938 a zároveň vyšlo poslední legální číslo Rudého práva. V době války se ilegálně vydávaný list stal nevýznamnějším domácím periodikem, na kterém se podílel např. Julius Fučík.¹³⁹ Do roku 1938 strana vydávala i řadu regionálních periodik. Kladenští komunisté vydávali Svobodu, plzeňští Pravdu, na Moravě se stala nejvlivnější brněnská Rovnost. KSČ vydávala i jinojazyčné noviny: v maďarštině Munkás (Dělník), v němčině Vorwärts (Vpřed), v polštině Glas roboniczzy (Dělnický hlas). Do výčtu komunistických periodik zahrňme také Rudý večerník, Komunistickou revue, Tvorbu (převzatou 1928 jako kulturně-politický časopis), Haló noviny, Komunistu a slovenský Dav.¹⁴⁰

Nezávislých či alespoň nestraničských deníků nebylo mnoho. Jmenujme čtyři z nich: Národní politika, Národní osvobození, Tribuna a nejvýznamnější Lidové noviny.

¹³⁸ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

¹³⁹ ŽÁKOVÁ, Michaela *První týden sametové revoluce ve vybraných denících (Rudé právo a Svobodné slovo)*, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 2009

¹⁴⁰ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

Národní politika byl jeden z nejstarších českých deníků, založený již roku 1883. V monarchii byl blízký konzervativním staročechům, později Československé národní demokracii. „Národní politika (vydával ji tiskařský a vydavatelský závod Politika v Praze) vynikala svým solidním a v maximální míře objektivním zpravodajstvím, obsáhlou inzertní rubrikou i snahou nemísit se do politických půtek mezi stranami. Vycházela proto v poměrně vysokém nákladu. Za její zdánlivou apolitičnost se skrývaly sympatie ke konzervativním směrům. Mezi redaktory listu se nesetkáme s výraznými osobnostmi. Patřil mezi ně také Stanislav Nikolau. Známý svou fašistickou orientací.“¹⁴¹

Deník Národní osvobození, od roku 1924 Československá samostatnost, vyjadřoval politická stanoviska skupiny Hradu. Vznikl kolem novináře Lva Sychravy. Literárními kritikami sem přispívali např. František Götz nebo Edmond Konrád. Výsledkem přání mít u nás nezávislé noviny se solidním všestranným zpravodajstvím byl roku 1919 deník Tribuna. Inspirace pocházela od Svazu pokrokových českých židů. Tribuna měla napodobovat britské vzory. Uplatnění tu našel Bedřich Hlaváč (kdysi bývalý spolupracovník Masarykova a Erbenova Času), šéfredaktorem se stal mladý Ferdinand Peroutka. Přispívali sem F. X. Šalda, Marie Pujmanová, Josef Kodíček, a Alfréd Fuchs, který přešel do Lidových novin. Tribuna se stala cvičišťem četných dorůstajících novinářů. Mezi nimi byl i Arne Laurin, vlastním jménem Arnošt Lustig. Pokus o nezávislý deník se nepodařil a roku 1928 zanikl.¹⁴²

Lidové noviny založil roku 1892 v Brně Adolf Stránský jako orgán Moravské lidopokrokové strany, brzy však prosluly svým nezávislým zpravodajstvím a vysokou kulturní úrovní. Jejich šéfredaktory byli Arnošt Heinrich, Kamil Zdeněk Klíma a Eduard Bass. Do Lidových novin přešli jako redaktori nebo alespoň pravidelně přispívali bratři Čapkové, Ferdinand Peroutka, Rudolf Těsnohlídek, Arne Novák nebo Leoš Janáček.¹⁴³ „V Lidových novinách si své místo našlo i mnoho slavných výtvarníků, kromě Josefa Čapka také Adolf Kašpar, Josef Lada, Vlastimil Rada, Hugo Boettinger a Ondřej Sekora.“¹⁴⁴ Lidové noviny založily v českých zemích tradici novinářství nejvyšší úrovně, které se stalo vzorem. Mezi stálé jejich odběratele patřila kulturně emancipovaná část národa, učitelé a ti, kteří měli blízko k Hradu. „Období první republiky patřilo v historii listu k nejúspěšnějšímu. Nejenže byla založena pobočka v

¹⁴¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri. 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹⁴² Tamtéž

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ ROTTOVÁ, Tereza: *Samizdatové Lidové noviny 1987 – 1989* Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 2009

Praze (další se pak nacházely např. v Plzni, Liberci, Znojmě, Olomouci, Ostravě, Bratislavě, nebo Košicích), ale v novinách pravidelně publikovali Karel Čapek, Ferdinand Peroutka a také Eduard Bass. Výrazně se zlepšila i úroveň kulturní rubriky, do které přispívali pouze přední představitelé z jednotlivých oblastí.“¹⁴⁵

Své místo ve struktuře periodického tisku První republiky měly i tzv. revue, náročnější tiskoviny s mnohem různorodějším zaměřením než deníky. Někdy představovaly to nejlepší z meziválečné publicistiky. Patřily sem i populární ilustrované týdeníky nebo čtrnáctideníky *Obrazový týdeník Český svět* (založen roku 1904, v První republice již dozníval), *melantrišský Pražský ilustrovaný zpravodaj* zaměřený na nejširší publikum a ženský časopis s půlmilionovým nákladem *Hvězda*. Velkou popularitu mezi mládeží si získal *Ahoj na neděli!* *List paní* a dívek knižního nakladatelství *Rodina* vycházel v mnoha mutacích jako *Pražanka*, *Moravanka*, *Slovenka* a dokonce *Frauenfreude und Mädchenglück*. Nakladatelství vydávalo i časopisy pro děti *Punt'a*, *Malý čtenář* a později *Mladý svět*. Populární byl mezi dětmi i časopis *Srdíčko*. *Mladý svět* nahradil ve 30. letech *Mladý hlasatel* vydavatelství *Melantrich*, který obsahoval krátké *Batličkovy povídky* a *Foglarovy románové přílohy* a komikové příběhy *Rychlé šípy*. Vliv těchto populárních ilustrovaných žurnálů jistě nelze podceňovat. Pro intelektuální život Čechoslováků měly ale největší význam časopisy kulturně politické. Pominout nelze nejprve anarchistický, pak komunistický *Červen S. K. Neumanna*, prokomunistický *VAR Zdeňka Nejedlého*, kam přispíval i *Jiří Wolker*, neúspěšný teoretický orgán KSČ *Komunistickou revui*. Zvláštní byl osud literárního časopisu *Tvorba F. X. Šaldy*, který ho předal *Juliu Fučíkovi* a ten z něj vytvořil stranický časopis. Na opačné straně politického spektra stály listy *Rozmach* a *Akord* ovlivněné *Jaroslavem Durychem*. Teoretický časopis sociální demokracie *Akademie* byl vystřídán *Dělnickou osvětou*, kolem níž se sdružovala socialisticky zaměřená inteligence. *Červená a bílá* národních socialistů nebyla příliš výrazná. Mnohem úspěšnější byla *Brázda*, titul mladé generace agrárníků. Naprosto mimořádného postavení dosáhla v roce 1924 *Ferdinandem Peroutkou* založená *Přítomnost*, na kterou bylo po roce 1945 navázáno *revuí Dnešek*. *Peroutkovi* se podařilo pro časopis velmi rychle získat takové odborníky a publicisty, jako byli *bratři Čapkové*, *Alfréd Fuchs*, *Hubert*

¹⁴⁵ ROTTOVÁ, Tereza: *Samizdatové Lidové noviny 1987 – 1989* Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 2009

Ripka, Zdeněk Smetáček, František Götz, Jiří Hejda a další. Podobně jako v případě Lidových novin se již nikdy v historii nepodařilo podobný úspěch zopakovat.¹⁴⁶

V době První republiky vzniklo několik velkých a finančně pevných vydavatelství. Nejčastěji se formovaly kolem významných politických stran. Akciová společnost Melantrich byla největším novinářským koncernem v ČSR. Patřila do působnosti Průmyslové obchodní banky, odnože Živnobanky. Melantrich vydával tisk národně socialistické strany. V Praze to byly deníky České slovo, Večerní České slovo, A-Zet a Telegraf. Kromě toho měl deníky v Plzni, Brně, Olomouci, Ostravě a působil i na Slovensku. Koncernu patřily desítky politických časopisů, časopisy obrázkové (např. Pražský ilustrovaný zpravodaj, Hvězda a Ahoj na neděli), literární, módní, vědecké a brakový časopis Rozruch. „Melantrich není přímým podnikem strany. Majiteli jsou akcionáři, obyčejní drobní stoupenci strany. Většími a rozhodujícími akcionáři jsou dr. Beneš, ředitel podniku Jaroslav Šalda, Ferdinand Menger, ředitel banky František Hašek, část akcií má i Klofáč. (...) Podnik má 1 500 zaměstnanců, ročně spotřebuje 1 411 vagonů papíru – 23 nákladních automobilů denně rozváží noviny k vlakům, kancelář za rok přijme 300 000 dopisů, odešle 565 000, jen za dopravu novin zaplatí 2 300 000 Kč ročně. Noviny jsou prodávány v 10 000 stáncích, v Praze a Brně je 500 pouličních prodavačů novin.“¹⁴⁷

Druhým největším tiskovým koncernem byly tiskařské a nakladatelské podniky Novina, které zmiňuji v souvislosti s agrární stranou. Zvláštní postavení měl koncern Tempo. Založil jej Jiří Stříbrný spolu se svým bratrem Františkem 3. června 1929, aby zajistili podmínky pro vydávání vlastních novin. Tisk se poté stal nejvýraznějším reprezentantem Národní ligy, nacionalistické strany s fašizujícími tendencemi.¹⁴⁸ Koncern vydával deníky Polední list, Expres, Večerní list, Nedělní list, Pondělní list, satirický týdeník Šejdrem a románový týdeník pro ženy Večery pod lampou.¹⁴⁹ Roku 1929 měl Nedělní list náklad 36 000 výtisků, Pondělní list 75 000 výtisků, Večerní list 81 000 výtisků a Expres 19 000 výtisků. „Přestože produkce tiskárny Tempo byla obecně považována za bulvární, dosahovaly listy

¹⁴⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri, 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹⁴⁷ KLÁTIL, František. *Republika nad stranami O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické* Vyd. 1. Praha : Melantrich, 1992 376 s. ISBN 32-007-92

¹⁴⁸ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

¹⁴⁹ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

poměrně vysokého nákladu. Stříbrného tisk disponoval hustou sítí zpravodajů, denně měl zajištěny telefonické zprávy ze všech hlavních center republiky a udržoval od 30. let stálého dopisovatele v Moskvě.¹⁵⁰ Satirický časopis Šejdrem byl v centru pozornosti úřadů a v červnu 1933 byla zakázána jeho distribuce v trafikách. Myšlenka vybudovat vlastní síť kolportérů se ukázala dlouhodoběji nerealizovatelnou, proto byl časopis nahrazen titulem Ulice s počátečním nákladem 100 000 výtisků, později jen 15 000 výtisků. Roku 1933 byl zastaven další z týdeníků koncernu, tentokrát Národní liga, politický orgán strany. Po Mnichovu patřil Stříbrného tisk k jedněm z nejagilnějších propagátorů antisemitismu. *Expres* napsal: „Značná část národa si přeje, abychom židovskou otázku řešili s umírněností a v onom příkladném duchu spravedlnosti, kterým jsou nesena příslušná zákonná opatření sousední říše.“¹⁵¹

Boj o získání čtenářů měl v době První republiky různé formy. Rostoucí komercializace tisku, soupeření politických stran i tiskových koncernů vedly k cenovému podbízení, kdy denní tisk byl, především večerníky, byl prodáván za ztrátové ceny 20 haléřů. Další formou konkurenčního boje byla inzerce, kdy akviziční úředníci zveličovali náklad vlastního listu a snižovali význam listů jiných. Především v Praze panoval nenormální systém ve vydávání noviny, kdy bylo možné koupit večerník už ráno a ranní vydání příštího dne již večer. Organizace vydavatelů novin a časopisů, kterou vytvořily hlavní tiskové koncerny, dumpingovými cenami svých periodik i prostřednictvím inzercí dokázala ničit konkurenci každého menšího vydavatelství, které se jí postavilo do cesty.¹⁵²

¹⁵⁰ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

¹⁵¹ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

¹⁵² BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

5. 2 České slovo

Deník České slovo byl založen 1. března 1907 jako Ústřední orgán České strany národně sociální. V záhlaví prvního čísla čteme: „České slovo. Ústřední orgán české strany národně sociální. 1. března 1907. Ročník I. Číslo 1. Vychází denně v 5 hodin odpoledne (s datem příštího dne). V Praze všedního dne 4 haléře, v sobotu (nedělní číslo) 6 haléřů. Na venkově ve všední den 6 haléřů, v sobotu 8 haléřů. Redakce Praha II Školská 10. Vydavatel a nakladatel V. J. Kolfáč. Zodpovědná redaktor Jiří Pichl. Knihtiskárna národně – sociálního dělnictva v Praze.“¹⁵³

První číslo Českého slova vyšlo díky stranickým příspěvkům do tiskového fondu, který založil tehdejší pokladník České strany národně sociální, Jaroslav Šalda. Naspořená částka tehdy nepřevyšovala 18 000 korun. Nutnost vydávat vlastní list si však strana uvědomila již dříve. Od 21. října 1900 do 16. února 1902 vydávala intelektuálně nevalný a deník Česká demokracie. Blížily se první volby do říšského sněmu podle všeobecného hlasovacího práva, sociální demokracie již měla své Právo lidu a národní socialisté, pokud nechtěli členy ztrácet, ale získávat, museli i oni vydávat svůj tiskový orgán. Formátově České slovo napodobovalo Národní politiku, která tehdy dominovala počtem nákladu i rozsahem. Teprve v roce 1920 se deník vydal vlastní cestou. Původně byl pro nový stranický deník zvolen název České noviny, třebaže denní list pod tím názvem již dříve vycházel a zanikl. Šalda se ale inspiroval zahraničními deníky Ruskoje slovo a Polskoje slovo a se souhlasem Klofáče pojmenoval nový list České slovo.¹⁵⁴

Po vydání několika čísel vyšlo najevo, že ztráty budou velké a že družstvo tiskárny je neunese. Narychlo se zřídilo družstvo nové, „Vydavatelské družstvo Českého slova“, organizované dr. Otakarem Hübschmannem. Šalda musel přestat mluvit do obsahu a starat se pouze o finance. V Národní politice se objevila zpráva, že ředitel administrace listu Josef Růžička společně s Václavem Klofáčem koupili na dolní části Václavského náměstí starý jednopatrový hotel „U Zlaté husy“ a že tam postaví novou tiskárnu pro České slovo. Šalda začal jednat s odborovými organizacemi, které byli podílníky tiskárny. Největší z nich byla organizace kovopracovníků a jednal také s „Jednotou železničních zaměstnanců“. I tak byl na

¹⁵³ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁵⁴ Tamtéž

zasedání valné hromady vydavatelského družstva přehlasován a České slovo bylo přesunuto do Zlaté husy. Jako reakci na tuto skutečnost Šalda podepsal v únoru roku 1910 kupní smlouvu na dům v horní části Václavského náměstí.¹⁵⁵

Dne 17. října téhož roku 1910 schválila mimořádná valná hromada družstva změnu stanov a novou firmu podniku: „Knihtiskárna a umělecký litografický ústav nár. soc. Melantrich, zapsané společenstvo s ručením omezeným v Praze“. Tento krok znamenal převrat v osudech tenkrát malého družstva. Původní čistě politická tiskárna se najednou otevřela obchodnímu vývoji.¹⁵⁶

České slovo se po odchodu od Šaldy nějaký čas tisklo u Beauforta, potom přešlo do vlastní tiskárny v zadním traktu Zlaté husy. Bylo však malé, snad jen šest až osm tisíc výtisků denně. Melantrich nejprve převzal tisk Pondělníku Českého slova vycházejícího od 4. dubna roku 1911 v ceně 4 haléře. Jednalo se o první český pondělník, poněvadž v normálním ceníku typografického personálu bylo ustanovení, že v novinářských závodech musí být zachován čtyřiařicetihodinový pracovní klid. A protože Melantrich netiskl deník, mohl tisknout pondělník. Po finančních potížích Zlaté husy Šalda 1. září 1912 převzal vedení Českého slova a na jaře příštího roku ho přemístil do Melantrichu. Po úspěchu s tiskem válečných map Balkánu během války Srbska a Bulharska proti Turecku rozhodl se Šalda soustavně propagovat České slovo pomocí kreseb Mikoláše Alše, které nechal zvětšit malířem Urbanem na velikost plakátu. Léta 1912 a 1913 byla pro Melantrich a České slovo roky dluhů a nejistoty. Největší rána však přišla ještě o rok později. 14. září 1914 bylo rozhodnutím císařského krále. místopředsedství zastaveno České slovo, když byl týden před tím zatčen poslanec Václav Klofáč. Melantrichu byl náhradou za České slovo povolen list Naše slovo, který vycházel od 1. října 1914 do 10. května 1915, kdy byl nyní již natrvalo úředně zastaven. „Co bylo bezprostřední záminkou k zastavení Českého slova, nemohu už říci, ale lze soudit, že jevy na frontě i chování českých vojáků už na cestě na frontu, kdy zpívali velezrádné písně, byly podnětem, aby velení rakouské armády hledalo viníky. Není pochyby, že příčinou odporu českých lidí proti Rakousku a válce jsme byli my, strana národně sociální, její vůdce Klofáč a

¹⁵⁵ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁵⁶ Tamtéž

také ovšem její noviny České slovo. Zakročovalo se tedy proti nim. Bohudík, tenkrát ještě nebyly známy koncentrační tábory...“¹⁵⁷

Po válce a převratu již nikdo nepomýšlel na navrácení Českého slova do Zlaté husy (pouze Jiří Stříbrný měl k tomu sklon). Vládu nad Českým slovem si strana zařídila jinak. K řízení redakčních záležitostí dosadili redakční radu s předsedou dr. Františkem Krejčím. Šéfredaktorem ranního českého slova se stal Bohuslav Vrbenský. Redaktor Frabša si ve Večerním Českém slově dělal „co chtěl“, proto Šalda dohodl jeho propuštění. Od té doby silněji zasahoval do redakčních věcí, přijímal redaktory, jen šéfredaktora ráno určovala strana. Za vyloučení Vrbenského ze strany se rozešla i redakční rada.¹⁵⁸

Poptávka po českých novinách byla v nové republice vysoká. „Tiskli jsme večerníku 80 000, raníku kolem 30 000, v neděli 40 000 výtisků. Národ po prvních vzrušujících chvílích se vracel k normálnímu životu a jestliže mu noviny neposkytovaly, co v tomto normálním životě potřeboval, nechal jich a přestal číst. Tak večerník sletěl na 30 nebo 35 tisíc.“¹⁵⁹

Roku 1920 se Šalda rozhodl přestat napodobovat formát Národní politiky. Dal si nakreslit několik návrhů od litografa Schumanna, který navrhl titul vídeňského deníku Die Zeit. Nové České slovo šťastně prorazilo a kresba titulu se uplatnila i na střeše Hvězdy, kde sídlil Melantrich. České slovo také jako první přineslo na své stránky sportovní zpravodajství, které bylo umístěno na předposlední straně. Vnímavý Šalda jako první přemístil sport na poslední stranu, protože si všiml, že řada mladých čtenářů nejprve dychtivě hledá sportovní stránku.¹⁶⁰

Večerní České slovo dovedlo mnohem více upoutat než ranní vydání. Jeho náklad dosáhl až 620 000 výtisků! Šalda píše, že se tento list „stal nezbytnou potřebou jako třeba pro muže hodinky nebo nůž a pro ženy jejich káva s rohlíkem.“ Redakčně byl připravován v noci vedoucími redaktory Stránským a Kepkou za součinnosti dalších šesti až osmi redaktorů. Při práci byl uplatňována zásada, že v každém čísle musí být s práva s úvodem Dnes se stalo... Tímto dnes ráno se čelilo tvrzení, že čtenář dostává včerejší informace. Pojmenování večerník neoznačovalo jen dobu, kdy list vychází, ale určitý typ novin. K poslední a

¹⁵⁷ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁵⁸ Tamtéž

¹⁵⁹ Tamtéž

¹⁶⁰ Tamtéž

nejvýznamnější úpravě vzhledu Večerního Českého slova došel Šalda na světová výstavě v Bruselu. Setkal se zde s deníky, jejichž statě měly pod hlavním titulem uvedeny heslovitě hlavní body. Šalda věřil, že podobnou úpravou článků naučí lidi číst i velmi dlouhé a závažné texty. Ale bylo potřeba provést ještě další změny – tituly zkrátit na jednořádkové, zavést 5 sloupců po 12 cícerech šířky místo 4 po 16 cícerech atd. Při této příležitosti Šalda vzpomíná kvalit Ludřka Stránského.¹⁶¹

Luděk Stránský byl nejprve redaktorem Tribuny. Někdy kolem roku 1924 přišel do ranního Českého slova a potom do večerníku. Měl jedinečný cit pro umístění a úpravu zpráv a znamenitý smysl pro propagaci. Jeho spolupracovník, Rudolf Kepka, patřil k nejdéle sloužícím novinářům Českého slova. Tichý, skromný člověk, pilný pracovník, schopný novinář. Z šéfredaktorů raníku vzpomíná Šalda na Kazetku – K. Z. Klímu.¹⁶²

„Karel Zdeněk Klíma Svou dráhu novináře začínal v roce 1904 jako parlamentní zpravodaj z Vídně, kterým byl po mnoho let. Po vzniku Československa náležel mezi přední žurnalisty 20. a 30. let: psal nejen výstižné úvodníky, ale byl i politickým a kulturním komentátorem a fejetonistou. V letech 1927-30 zastával funkci šéfredaktora *Lidových novin*, od roku 1930 až do okupace pak stejnou funkci v *Českém slově*. Klíma byl jednoznačně orientován na Masarykovu a Benešovu hradní politiku a patřil k těm, kteří burcovali proti nebezpečí fašismu. To ho po okupaci přirozeně přivedlo do řad odboje. V roce 1942 však byl zatčen gestapem a deportován do věznice v Malé pevnosti v Terezíně, kde byl záhy umučen. V naší žurnalistice se však jeho jméno stalo pojmem, a to jak pro publicistické, tak i organizační schopnosti. Pojmem, který byl ovšem v minulých desetiletích totality zamlčován.“¹⁶³

Šalda dovedl pro své listy získat celou řadu kvalitních redaktorů a přispěvatelů. Pro České slovo pracovali např. Ivan Herben nebo Jan Hajšman. Kulturní rubriku vedl po rozkolu s komunistickou gottwaldovou stranou Josef Hora. „S listem (či jinými melantrišskými) spolupracovali Hugo Haas, Olga Scheimpflugová, Ema Řezáčová, Mirko Očadlík, známý

¹⁶¹ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁶² Tamtéž

¹⁶³ CHURANĚ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století sv. 2* Vyd. 2. Praha : Libri, 1998 482 s. ISBN 80-85983-64-8

lokálkář a soudničkář František Němec, spisovatel Karel Poláček, své kresby tu míval Josef Lada, karikatury František Bidlo, fotografie Karel Hájek. Svého času tu působili, ať byly jejich osudy jakkoli pestré, i Franta Klátil, Emanuel Vajtauer, Václav Bolen. Z národně socialistických vůdců sem psali téměř všichni, Václav Klofáč, Fráňa Zemanová, Jaroslav Stránský, odborář Alois Tučný, Emil Franke, J. B. Kozák.¹⁶⁴

Jestli Šalda někomu vděčí za úspěch Nedělního Českého slova, pak je to jistě Josef Lada, se který spolupracoval od roku 1907 až do okupace. Po válce to byl Kozel Bobeš a potom Haškův Švejk, který zvyšoval náklad až na 380 000 výtisků. Ale hlavním trumfem byla barevná nedělní příloha Kvítka z čertovy zahrádky, později Kvítka, která byla Ladovým nápadem. „Mám za to, že České slovo bylo v Evropě prvním denním listem, který mohl dát čtenářům barevně tištěnou humoristickou a satirickou přílohu.“¹⁶⁵ Časem se ale Ladovy kresby čtenářům zevšedněly a vedením Kvítka byl pověřen Vladimír Peroutka. Vedle Kvítka bylo k nedělníku přidruženo Ženské slovo s módními obrázky a jako poslední přišlo Slovíčko, příloha na vystřihování pro děti. Obě přílohy vedla Jarmila Šaldová.¹⁶⁶

Po německé invazi 15. března 1939 dovedl Šalda své nakladatelství uhájit. Za okupace takticky uhybal gestapu, ale nikdy ne za cenu kolaborace. Podařilo se mu zachránit i Legiografii, tiskárnu, o níž bylo známo, že může tisknout i azbukou. Svůj podnik ubránil i proti českým fašistům a kolaborantům. Dobu okupace netrůvil nečinně. Zahájil novou edici – Pramen četby a její první číslo, České Vánoce, rozdál žákům jako náhradu za zakázané čítanky. Finančně podporoval rodiny trpící ztrátou blízkých. Podílel se na vydávání ilegálních tiskovin, např. Rudého práva. 7. března 1941 byl zatčen, ale následně propuštěn. Přesto po zatčení šéfredaktora Českého slova Luďka Stránského získali v novinách významné pozice kolaboranti Karel Lažnovský a Emanuel Vajtauer.¹⁶⁷ V době květnového povstání v Praze roku 1945 Šalda plánoval vznik nového listu. Rozhodl se pro název Osvobozené České slovo. Akademický malíř Michal nakreslil novou řádku Osvobozené. „Když jsme konečně vytiskli první čísla, shledal jsem v pravém rohu nahoře v záhlaví výzvu, aby dělnictvo v továrnách ihned převzalo správu podniků do svých rukou. Teď jsem pochopil slova jednoho z mých

¹⁶⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929) Vyd. 2. Praha : Libri, 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹⁶⁵ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁶⁶ Tamtéž

¹⁶⁷ CHURANĚ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století sv. 2* Vyd. 2. Praha : Libri, 1998 482 s. ISBN 80-85983-64-8

redaktorů, bývalého komunisty, pronesená v hluku a rozčílení z prvních zpráv z pozemního centra odboje: „To je čistý komunistický puč.“¹⁶⁸

O Šaldově osudu po Pražském povstání píše nakladatel Milan Nevole v doslovu Paměti: V roce 1945 převzala podnik plně do svých rukou Československá strana národně socialistická a Šalda byl poslán do penze. V roce 1848 byl znárodněn a jeho činnost silně potlačována. Roku 1959 musel opustit tradiční název Melantrich a přejmenovat se na Vydavatelství Svobodné slovo. Po roce 1968 došlo k znovupřijetí původního názvu a mírnému rozšíření činnosti. Svobodné slovo vycházelo v nákladu 180 000 výtisků a bylo do osmé hodiny ranní rozebráno. Na předplatné se čekalo několik měsíců, až nějaký předplatitel zemře. V roce 1990 dosahoval náklad Svobodného slova 550 000 výtisků a Melantrich se pomalu vracel na místo, kde byl za Šaldy. Kamenem úrazu se ale stal požadavek Československé strany socialistické na 80% podíl a snaha zasahovat i do obsahu deníků a časopisů. Byl zakázán časopis Svobodný zítřek, pokračovalo to odvoláním šéfredaktora Slova a ředitele podniku za uveřejnění kritických článků na adresu strany. V té době odešlo na 60 zaměstnanců. Až do úplného zániku se ve vedení Melantrichu od listopadu 1989 vystřídala snad desítka ředitelů.¹⁶⁹

¹⁶⁸ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁶⁹ Tamtéž

5. 3 Právo lidu

Právo lidu začalo vycházet jako čtrnáctideník 27. dubna 1893 v Kuklenách u Hradce Králové. Původně se jednalo o krajský list Československé sociálně demokratické strany dělnické pro východní Čechy. Poté byl přeložen do Humpolce a 11. ledna 1895 do Prahy, kde se se Sociálním demokratem doplňoval v týdeník. Strana však stále silněji pociťovala nutnost vydávat denní tisk. Proto v pátek 1. října 1897 vyšlo v nákladu 20 000 výtisků první číslo deníku Právo lidu – ústředního orgánu Československé strany sociálně demokratické.¹⁷⁰ Vzhledem a formátem Právo lidu napodobovalo úspěšnou Národní politiku.¹⁷¹ Šéfredaktorem listu se stal Antonín Němec.¹⁷²

Když byl Němec zvolen poslancem říšské rady a stal se vydavatelem, byl jmenován šéfredaktorem Josef Schuster. Došlo i k proměně složení redakce: přišli Bohumír Šmeral, Antonín Srba¹⁷³, Josef Stívín¹⁷⁴, Gustav Winter. Několik tehdejších členů bylo pod přímým

¹⁷⁰ BERÁNKOVÁ, Milena. Dějiny československé žurnalistiky I. Díl Český periodický tisk do roku 1918 Vyd. 1. Praha : Novinář, 1981 296 s. ISBN 59-154-80

¹⁷¹ ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN neuvedeno

¹⁷² Antonín Němec byl původním povoláním fotograf. V 80. letech 19. století organizoval sociálně demokratické hnutí mezi textilním dělnictvem v Brně. V letech 1886 – 1894 působil jako redaktor brněnské *Rovnosti*, odkud přešel do *Dělnických listů ve Vídni*, které v rozmezí 1897 – 1907 vedl. Od roku 1907 nejen vydával *Právo lidu*, ale také překládal do češtiny socialistickou literaturu, např. díla Karla Kautského, předního teoretika marxismu. Již na počátku 20. století se Němec stal vůdčím představitelem Československé sociálně demokratické strany dělnické, kterou spolu s Františkem Soukupem zastupoval ve II. internacionále.¹⁷² Byl poslancem rakouské říšské rady až do roku 1918. Zasloužil se o založení Lidové knihtiskárny a o rozvoj tiskových podniků sociálně demokratické strany. Byl politickým soupeřem Bohumíra Šmerala, stoupenec politické a odborové samostatnosti sociální demokracie, ale zachoval si odstup od nacionalistického proudu ve straně. V roce 1918 byl místopředsedou Národního výboru, poté poslancem Národního shromáždění. V letech 1918 - 1920 se snažil zabránit rozkolu ve straně a jejímu rozdělení, proto dlouho ustupoval požadavkům levice, nakonec se s ním ale rozešel. Roku 1925 byl zvolen čestným předsedou Československé sociálně demokratické strany dělnické. TOMES, Josef Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

¹⁷³ Antonín Srba byl od mládí činný v sociálně demokratické straně a odborech. Byl sekretářem Odborového sdružení československého, v letech 1903 – 1919 redaktorem *Práva lidu*, přičemž současně řídil několik dalších časopisů – *Zář*, *Český vystěhovalec*, *Týdenní kronika*, *Věstník Dělnické akademie*. Za 1. světové války byl místopředseda Zemské hospodářské rady, v První republice státní tajemník ministerstva pro zásobování lidu, ministr pošt a správce ministerstva zásobování, ministr veřejných prací. Jako propagátor letectví spoluzakládal Masarykovu leteckou ligu. TOMES, Josef Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

¹⁷⁴ Josef Stívín se vyučil se ve Vídni typografem. V letech 1904 – 1907 byl redaktorem *Dělnických listů ve Vídni*. Roku 1907 přešel do *Práva lidu*, aby se na dlouhé období let 1911 – 1938 stal jeho šéfredaktorem. Snažil se z tohoto listu vytvořit moderní deník. Roku 1918 byl členem Národního výboru, do roku 1939 Národního shromáždění. V letech 1926 – 1939 zastával funkci místosyndika v Syndikátu československých novinářů. Byl činný i beletristicky: pod pseudonymem Foltýn vydal mimo jiné sbírku satirických veršů *Vlčí máky* a soubor protiklerikálních povídek *Nezvítězíš, Galilejský*. Dodnes známé jsou jeho veršované říkanky k *Ladovým obrázkům*. CHURAN, Milan a kol. Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století sv. 2 Vyd. 2. Praha : Libri, 1998

vlivem Masaryka, roku 1906 byl pařížským zpravodajem Edvard Beneš. K výrazným změnám došlo v Právu lidu v letech bezprostředně před první světovou válkou. Od roku 1911 byl deník tištěn ve vlastní tiskárně v Lidovém domě. 2. ledna 1912 začal pravidelně vycházet Večerník Práva lidu (pro mimopražské pod názvem Přítel lidu)¹⁷⁵

„V počátečním období Práva lidu můžeme o něm hovořit jako o skutečně dělnickém deníku, který sehrál významnou úlohu ve mzdových, sociálních i politických zápasech dělnictva: za osmihodinovou pracovní dobu, za nemocenské a invalidní pojištění, v boji proti vídeňskému centralismu a za všeobecné hlasovací právo.“¹⁷⁶ V dalších letech však stále více ztrácelo na revolučnosti. Vedle národně socialistického Českého slova vypadalo Právo lidu chudě. Snad proto, že postrádalo tvůrčího ředitele Melantrichu Jaroslava Šaldu.¹⁷⁷

Po celé meziválečné období byl vedoucím redaktorem listu Josef Stivín, čelný vůdce strany, občas velmi radikální. Jeho zástupcem publicista Jaroslav Koudelka, odpovědným redaktorem večerníku Vincenc Charvát. Do listu připínali prakticky všichni představitelé strany jako Rudolf Bechyně¹⁷⁸, Antonín Němec, František Soukup¹⁷⁹, Antonín Srba. Zahraničním dopisovatelem byl Gustav Winter, o národním hospodářství psal Theodor Pistorius. Pro kulturní rubriku psali F. V. Krejčí, Emil Vachek, A. M. Píša a A. M. Tilschová.

482 s. ISBN 80-85983-64-8, TOMEŠ, Josef Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

¹⁷⁵ BERÁNKOVÁ, Milena. Dějiny československé žurnalistiky I. Díl Český periodický tisk do roku 1918 Vyd. 1. Praha : Novinář, 1981 296 s. ISBN 59-154-80

¹⁷⁶ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

¹⁷⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929) Vyd. 2. Praha : Libri. 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹⁷⁸ *Původním povoláním strojní zámečnický Rudolf Bechyně se stal roku 1905 redaktorem sociálně demokratického tisku Právo lidu a Rovnost. Od roku 1909 byl šéfredaktorem Hlasu lidu v Prostějově. Roku 1915 byl obviněn z velezrady a poslán na ruskou frontu, odkud se 1917 vrátil s podlomeným zdravím. Byl vůdčím představitelem protirakouského směru v sociální demokracii, oponent Šmeralův. V První republice byl členem předsednictva strany, poslanec, zástupce soc. dem. v Pětce, ministrem školství, železnic, zásobování. V červenci 1939 emigroval do Velké Británie. Byl předním sociálně demokratickým novinářem a důvěrným přítelem F. Peroutky.* TOMEŠ, Josef Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

¹⁷⁹ *František Soukup byl aktivním účastníkem pokrokařského hnutí Omladina a od roku 1896 člen a vůdčí představitel sociální demokracie. Od 1897 redaktor Práva lidu, jeho dlouholetý parlamentní zpravodaj. Spoluzakládal Dělnickou akademii, byl zástupcem v II. Internacionále. Před I. světovou válkou obhajoval autonomii českého dělnického hnutí v Rakousku – Uhersku. Účastnil se též boje za všeobecné volební právo. Byl poslancem říšské rady, vězněn za domácí odboj v první světové válce. Po převratu se stal jednatelem Národního výboru a jedním z Mužů 28. října. Byl senátorem, ministrem spravedlnosti, místopředsedou, předsedou senátu. Je autorem obsáhlých spisů 28. říjen 1918 a Revoluční práce a řady dalších. Nacisty byl dvakrát zatčen a vězněn.* TOMEŠ, Josef Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5

Před odchodem levice patřili k autorům zásadních statí Bohumil Šmeral, Emanuel Škatula, Jan Skála a Josef Skalák.¹⁸⁰

V době zápasu pravice s levicí získali v redakci Práva lidu stoupenci levice (Šmeral, Vacek, Olbracht...), ale vydavatel listu Němec jim znemožnil vydávat Právo lidu jako orgán levice. Následně bylo roku 1920 založeno Rudé právo, zatímco Právo lidu zůstalo orgánem pravice. Koncem roku 1938 bylo vydávání Práva lidu, v souvislosti s reorganizací Československé sociálně demokratické strany v Národní stranu práce, zastaveno a list nahrazen od 1. 1. 1939 deníkem Národní práce. V roce 1945 začalo Právo lidu opět vycházet jako ústřední orgán Československé sociální demokracie. Po sloučení Československé sociální demokracie s Komunistickou stranou Československa v červnu 1948 bylo zastaveno.¹⁸¹

Právo lidu nebylo jediným deníkem československé sociální demokracie. Deníky vycházely ještě v Plzni (Nová doba, šéfredaktor J. Jirout), v Brně (Stráž socialismu, šéfredaktor František Svoboda), Ostravě (Duch času, šéfredaktor František Čepek) a v Bratislavě (Robotnické noviny, šéfredaktor František Zimák). Svými stanovisky měl k politice sociální demokracie blízko prestižní deník Národní osvobození, který vydávala Československá obec legionářská. Politiku sociální demokracie pravidelně komentovala i ovlivňovala kulturně – politická revue Naše doba.¹⁸²

Z ostatních novin a časopisů sociální demokracie uvedme např. prostějovský Hlas lidu, revue Akademie, měsíčník Červánky, týdeník Zář, satirický týdeník Kopřivy, měsíčník Socialistická obec, pro ženy Ženské noviny, pro mládež Mladý socialista a Omladina, pro děti měsíčníky Náš dorost a Zlatá brána. Celou řadu periodik vydávaly tělocvičné jednoty, např. Tělocvičný ruch. Ze zájmového tisku měl pro sociálně demokratickou politiku největší

¹⁸⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri, 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7

¹⁸¹ BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84

¹⁸² MALÍŘ, Jirí, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

význam měsíčník Dělnická osvěta. Ke konci roku 1935, kdy se tisková základna strany ještě rozrostla, vycházelo již sedm deníků a 29 týdeníků.¹⁸³

¹⁸³ MALÍŘ, Jiří, MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005

6. Velká hospodářská krize pohledem Českého slova a Práva lidu v roce 1932

6.1 Velká hospodářská krize pohledem Českého slova v roce 1932

Na Nový rok 1932 Karel Jíše píše v Českém slově o **vývoji hospodářské krize** v Československu. „A přece se nás světová krize dotkla mnohem méně než jiných zemí a zejména těch, s nimiž máme nejvíce společného, i obchodní a průmyslové zájmy. (...) Vzdálenost mezi nejbohatšími a nejchudšími není u nás zdaleka tak velká. Naše národní společnost se aspoň částečně, i když ne ještě dokonale, zdemokratisovala. To je jeden velký rozdíl mezi námi a zeměmi nekonečných propastí sociálních i hospodářských. (...) Německo a Amerika jsou původcem toho zla, jež se od nich rozrostlo po celém světě. (...) Největší chybou by bylo, kdybychom upadli ve fatalistický optimismus. Doufejme, že opravdu už je krize na svém vrcholu!“¹⁸⁴

Článek „Jak bylo – a jak bude dál“ pojednává o **stavu peněžnictví**. „Obstáli jsme v našem peněžnictví velmi dobře. Na konci roku nesmíme opomenout fakt, že státní finanční politika byla již od převratu vedena rozumně. Mimo celkem ne vysoké půjčky zahraniční pro účely státní financovali jsme vše sami.“ Příčiny krize v peněžnictví vidí České slovo takto: „Chyběla tu představivost poměrů, které se k nám blížily ze zahraničí. Překvapení z konce roku 1931, kdy ministr financí musel najednou přijít s kyticí nových daní a důkladnými škrty v potřebě, mohlo být ušetřeno.“¹⁸⁵ České slovo se vyjádřilo na podporu **bankovního zákona**. Navrhlo však k němu vlastní poznámky. Jiří Hejda např. navrhuje zesílení funkce vládního komisaře v bance.¹⁸⁶

V únoru přineslo České slovo návrh na řešení **nezaměstnanosti**. „Stačilo by, aby parlament platnost zákona o elektrifikaci venkova prodloužil. Státní pokladně by tím nevzešly žádné nové výlohy. (...) Subvence by byly vypláceny až po dvou letech.“ Práci by tak podle Českého slova mohlo získat na 20 000 dělníků.¹⁸⁷

¹⁸⁴ JÍŠE, Karel. Svůj osud máme ve svých rukou. *České slovo* 1. 1. 1932, č. 1, s. 1.

¹⁸⁵ Jak bylo – a jak bude. *České slovo* 1. 1. 1932, č. 1, s. 6.

¹⁸⁶ HEJDA, Jiří. Poznámky k bankovnímu zákonu. *České slovo* 23. 2. 1932, roč. 24, s. 2.

¹⁸⁷ Práce pro dvacet tisíc dělníků – Bez zatížení státní pokladny *České slovo* 21. 1. 1932, roč. 24, s. 2.

Dne 1. 1. 1932 vyšel v Českém slově článek Antonína Netolického Pomoc nezaměstnaným na papíře – Komunistická demagogie v obcích. Netolický zde viní komunisty ze **zneužívání nezaměstnanosti** v jejich prospěch. „Jen komunistům přísluší pochybná zásluha, že bídy nezaměstnaných dovedou zneužívati k cílům agitačním a demagogickým. Jednu z takových demagogických akcí právě provádějí pomocí tzv. akčních výborů nezaměstnaných.¹⁸⁸(...) A prostřednictvím svých lidí v obcích vznášejí tyto požadavky a návrhy: Obec nechť vyplatí každému nezaměstnanému nouzovou výpomoc, obec nechť provádí nouzové práce, nechť obec platí za nezaměstnané nájem, zavede vyvažování pro školní dítky nezaměstnaných.(...) Nejde o vážnou pomoc nezaměstnaným, nýbrž o demagogii nejhrubšího rázu.“¹⁸⁹

V oboru péče o nezaměstnané České slovo prosazuje zřízení **fondy pro nezaměstnané**, na který se nevztahuje zákon o podporách podle gentského systému. „Podle úmyslu vlády bude fond vydržován jednak příspěvkem ze státní pokladny, jednak příspěvkem zaměstnavatelů, kteří podle původní osnovy měli platit 1% z mezd do tohoto fondu.“¹⁹⁰

Pro zavedení **40hodinového pracovního týdne** se České slovo vyjádřilo již v lednu. „Máme-li v zájmu státním i dělnictva samého přijíti k rozdělení celého kvanta práce na větší počet zaměstnanců, pak není jiné možnosti nežli vážně v zájmu státu, výroby, podnikatelů i dělnictva zabývati se uzákoněním 40hodinového pracovního týdne.“¹⁹¹

České slovo se přidalo na stranu příznivců **kartelového zákona**. „Zákon zcela správně konstatuje, že je povinností státu, aby podrobil doзору zároveň také soukromé monopoly, které mohou národnímu hospodářství působit nedozírné škody.“¹⁹²

Ještě před **Mosteckou stávkou horníků** psalo České slovo o těžářích takto: „K buržoazní společnosti již nemáme apelu, ale varování, aby přestala těžké doly zneužívati

¹⁸⁸ Akční výbory nezaměstnaných byly orgány revolučního hnutí nezaměstnaných v První republice. V letech 1931 – 1932 se ustavilo na 1500 těchto výborů. Vrcholným obdobím jejich aktivity byla léta hospodářské krize, především 1930 – 1932. Roku 1932 byly úředně zrušeny. Akční výbory nezaměstnaných Cojeco.cz [cit. 2010-05-11] Dostupný z WWW

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=1535&title=ak%E8n%ED%20v%FDbory%20nezam%ECstnan%FDch

¹⁸⁹ NETOLICKÝ, Antonín, Pomoc nezaměstnaným na papíře – Komunistická demagogie v obcích. *České slovo*. 1. 1. 1932, roč. 24, č. 1, str. 8

¹⁹⁰ Nová osnova fondu pro nezaměstnané. *České slovo* 14. 1. 1932, roč. 24, č. 12, s. 2.

¹⁹¹ Jediný lék – zavedení čtyřicetihodinového týdne. *České slovo* 9. 1. 1932, roč. 24, s. 6.

¹⁹² Odůvodnění kartelového zákona. *České slovo* 1. 3. 1932, roč. 24, s. 6.

k politice škodlivosti a chytrácké spekulace, neboť pokračováním by na sebe vzala neúnosnou odpovědnost.“¹⁹³ České slovo označilo hornickou stávkou za „nebezpečný experiment komunistů.“ 30. 3. 1932 napsalo „Komunisté využívají situace, agitují mezi hornictvem a podařilo se jim strhnout do stávky i některé příslušníky jiných hornických organizací.“¹⁹⁴ Jiří Beneš v úvodníku prvního dubnového čísla napsal: „**Znárodnění dolů** je jediný prostředek vedoucí k dosažení pořádku v tomto nejdůležitějším výrobním odvětví.“¹⁹⁵ 3. dubna České slovo přišlo s konkrétními výpočty – na znárodnění jsou potřeba 2 miliardy korun, stát získá již v prvním roce nejméně 100 milionů korun.“¹⁹⁶ Koncem dubna došlo k roztržce Českého slova s Právem lidu, která obviňovalo národní socialisty ze spolupráce na stávce s komunisty. České slovo taková tvrzení označilo za štíření a doporučilo Právu lidu taková tvrzení přitě zvažovat.¹⁹⁷

České slovo mluví o novém **bytovém zákoně** jako o „díle sociální a hospodářské nutnosti“. Požaduje „výhody a podpory pro byty chudých, úpravu tzv. regresí – zámožní stavebníci budou vrátet podpory – a dále výhody obcí při vyvlastňování pozemků.“¹⁹⁸

Otázku **zemědělské krize** chce České slovo řešit „reformním zemědělským plánem, který by odstranil veškeré překážky, které jsou závadu racionalismu a levnému podnikání na zemědělské půdě.“¹⁹⁹

V politice **zahraníčního obchodu** se české slovo staví proti protekcionistické politice agrárníků, na druhou stranu se kloní k omezením tzv. zbytečného dovozu. „Je už na první pohled velký rozdíl mezi dovozem mědi, který potřebuje náš průmysl a mezi dovozem tzv. perských koberců. Cílem nového (pozn. devizového) opatření je zajistit nerušený dovoz všeho zboží, kterého je v zájmu hospodářství potřebí a stlačit dovoz zboží, bez něhož lze se v dnešní době obejít, zejména když takové zboží se u nás také vyrábí. Ušetříme tím nejen velké částky, ale podepřeme zaměstnanost svého průmyslu.“²⁰⁰

¹⁹³ Neprosíme- varujeme!. *České slovo* 21. 1. 1932, roč. 24, s. 8.

¹⁹⁴ Nebezpečné experimenty komunistů. *České slovo* 30. 3. 1932, roč. 24, s. 1.

¹⁹⁵ BENEŠ, Jiří. Jak pomoci hornictvu. *České slovo* 1. 4. 1932, roč. 24, s. 1.

¹⁹⁶ Znárodnění dolů. 3. 4. 1932, roč. 24, č. 80, s. 1.

¹⁹⁷ Jde o štíření nebo o něco víc? *České slovo* 22. 4. 1932, roč. 24, s. 1.

¹⁹⁸ Nový bytový zákon připraven. *České slovo* 24. 3. 1932, roč. 24, s. 1.

¹⁹⁹ Výroba a obchod zlevní zemědělské výrobky *České slovo* 20. 1. 1932, roč. 24, s. 9.

²⁰⁰ Proti dovozu zbytečného zboží. *České slovo* 20. 1. 1932, roč. 24, s. 1.

České slovo vystupuje proti rušení **kolektivních smluv** dělnických. 3. května se ohrazuje proti „sanování textilního průmyslu na účet dělnictva a dalekosáhlého zhoršení pracovních podmínek.“²⁰¹

Na straně dělníků stojí České slovo i v problematice **dělnického sociálního pojištění**. Usiluje o jeho reformu a rozšíření.²⁰²

Proti snižování mezd ve veřejném i soukromém sektoru se České slovo vyjadřuje po celý rok 1932. Je „Proti každému poškozování veřejných zaměstnanců“²⁰³ a „Proti snižování platů a bezdůvodnému propouštění.“²⁰⁴ Tvrdí, že „Snižování platů zvýší nezaměstnanost.“²⁰⁵

6.2 Velká hospodářská krize pohledem Práva lidu v roce 1932

Karel Kříž na první straně prvního čísla Práva lidu píše celkem optimistickou úvahu o **vývoji hospodářské krize**. „Letos doufáme ve skutečné zlepšení, jež nastane podle našeho soudu proto, že vlády všeho světa si počínají uvědomovat výši sázky a národy už vidí, že to takto dál nelze.“²⁰⁶ V Novoroční úvaze o hospodářských věcech Kříž prezentuje názor typický pro sociální demokraty té doby, kteří označovali Velkou hospodářskou krizi jako krizi kapitalismu. „Loevenstin pravil, že kapitalistický právní řád ve spojení s technickým pokrokem ubil konsumenta a jest na nejlepší cestě, aby vykopal hrob výrobě a tím též lidskému blahobytu.“²⁰⁷

František Veselý o potřebách **finančních** píše takto: „Třeba se finanční krise neprojevuje v našem státě s touž intenzitou, jako ve státech sousedních, není sporu o tom, že při exportním charakteru státu jsou i naše obtíže zahraničními poruchami rozmnožovány. Uvedeme-li v této době pořádek do našeho peněžnictví dobrým bankovním zákonem, zvýšíme jím jen odolnost našeho hospodářského života. **Bankovní zákon** mimo jiná opatření měl by vrátit banky původnímu jejich národohospodářskému poslání, aby byly přirozeným

²⁰¹ Textilní průmysl má být sanován na účet dělnictva?. *České slovo* 3. 5. 1932, roč. 24, s. 1.

²⁰² O další rozšíření sociálního pojištění domácích dělníků. *České slovo* 26. 7. 1932, roč. 24, s. 8.

²⁰³ Proti každému poškozování veřejných zaměstnanců. *České slovo* 2. 2. 1932, roč. 24, s. 4.

²⁰⁴ Proti snižování platů a bezdůvodnému propouštění. *České slovo* 6. 11. 1932, roč. 24, s. 8.

²⁰⁵ Snižování platů zvýší nezaměstnanost *České slovo* 6. 10. 1932, roč. 24, s. 8.

²⁰⁶ KŘÍŽ, Karel. Politický rok 1931 *Právo lidu* 1. 1. 1932, roč. 11, č. 1, s. 1

²⁰⁷ KŘÍŽ, Karel. Novoroční úvaha o věcech hospodářských. *Právo lidu* 1. 1. 1932, roč. 11, č. 1, s. 2

regulátorem výrobního podnikání. Správně chápanou úvěrovou politikou měly by banky pomáhati budování zdravých výrobních a obchodních podniků. Podmínkou této úspěšné činnosti našich bank bylo by zákonné postupné omezení, později úplné zakázání účasti těchto peněžních podniků na průmyslových podnicích a koncernech. Tak alespoň dostali bychom se k vypracování hospodářského plánu, jehož postrádá nejen náš stát, ale všecken svět.“

Právo lidu chce řešit **nezaměstnanost** tímto způsobem: : „Zaopatřme nezaměstnaným práci a nemusíme se obávati jejich žádostí o podporu. Nedovedeme-li toho, pak musíme nésti důsledky. (...) Svět ztratil jakoby rozum. Jásá nad „pokrokem“ techniky, jímž zbavují se lidé práce, která jest nezbytným činitelem a udržovatelem hospodářství i kultury. Všechné argumenty snáší se dnes proti zkrácení pracovní doby, ale při tom statisíce lidí nechají se zaháleti. Nejnaléhavějším úkolem, který vyplývá z této mimořádné doby, jest aspoň určitá organizace práce, její přiměřené rozdělení. Stát musí zasáhnouti na tomto poli, nechce-li býti ohrožen nebezpečím, které vyplývá z dlouhé nezaměstnanosti, a z ní rodící se bídy a zoufalství. (...) Právě proto však, že jsme si všichni vědomi, že se nezaměstnanost neodstraní jen podporami, je tím odůvodněnější, abychom zkoumali prostředky, které by opravdu řešily krizi a zajistily produktivní péči. (...) Uvažme jen, že máme podle sčítání obyvatelstva na 1,5 mil. Osob samostatně výdělečně činných. Nesamostatných, výdělečně činných máme na 4 miliony. Celkem tedy na 5 a půl milionu pracujících lidí. Z nich máme přes 400 000 nezaměstnaných a tato čísla, zejména v nejbližší době, může ještě stoupati, připuťme na 500 000. Tito lidé musí míti buď práci, nebo podporu. Není to úkolem jen ministerstva sociální péče, aby se tahalo o každý milion Kč, jest to úkolem celé vlády. Ale jest to konečně i povinností občanstva, aby pomohlo svým spoluobčanům, kteří bez své viny přišli do těžkého postavení. Kolik lidí však přispívá na nezaměstnané, jenom odborové organizace, jichž je asi půldruhého milionu.“²⁰⁸

Ostré kritiky směřuje Právo lidu kvůli **využívání nezaměstnanosti a zneužívání dávek** na adresu komunistů a agrárníků. „Je prý nemravností dávat podporu zadarmo, a proto mají býti peníze půjčovány. Dostane tedy sedlák kukuřici, na ni vydá směnku hospodářskému družstvu. Za směnky má ručiti země. Směnky mají býti po roce prolongovány. Na Podkarpatsku, pravda, se směnek používá dosti. Zatím jich používali venkované ve styku s lichváři, nyní tenhle nešvar zavedou i hospodářská družstva – rozuměj agrární. Rozhodně

²⁰⁸ Čeho je zapotřebí v péči o nezaměstnané *Právo lidu* 3. 2. 1932, roč. 11, č. 29, str. 4

však akce takto prováděná a mající snad pomoci hospodářským družstvům, je prskavkou, která má oslniti na okamžik oči, ale nemůže působiti trvalým dojmem. Drobný podkarpatský zemědělec, rok co rok si přivydělávající na obživu námezdní prací, sklídí i v dobrých letech stěží tolik, aby přežil přes zimu, zaplatil daně a ukojil nejnenasytnější věřitele. Je problémem hodným povolanější hlavy, aby bylo rozluštěno, z čeho zaplatí svěřený mu peníz, nebo jeho hodnotu v kukuřici, či osevovém obilí. (...) Tvrdíme-li, že ani polovina zemědělců nebude moci dostáti těmto směnečným závazkům, nepřestřelíme. (...) Akce takovýmto způsobem prováděná by se minula naprosto svým účelem, který sleduje stát – pomoci každému, kdo trpí a nemá.“²⁰⁹

Právo lidu je pro zřízení **fondu pro nezaměstnané** a vymezuje se proti agrárnickým námitkám. „V těchto návrzích se především žádá, aby z příspěvků byli vyloučeni lesní i zemědělství zaměstnavatelé a zaměstnanci, kteří by neplatili vůbec nic.“²¹⁰ „Je nepochopitelné, s jakým neporozuměním hledí měšťácké strany na návrh zákona o zřízení fondu pro nezaměstnané. Jakým způsobem chtějí měšťácké strany pomoci ubohým obětem, které bez vlastní viny byly vyřaděny z pracovního koloběhu, je záhadou.“²¹¹

Jiří Štern o **zkrácení pracovní doby** píše 30. března toto: „Zkrácení pracovní doby uzrálo zrychleným technickým vývojem posledních 10 let, kteréžto období je nazýváno druhou průmyslovou revolucí. Objeví se i nutným v době poměrného hospodářského rozkvětu. Technický pokrok stálým stupňováním výrobnosti za současné redukce počtu zaměstnanců překonal sociální poválečnou vymoženost – osmihodinovou pracovní dobu a učinil nutným zkrácení pracovní doby pod 8 hodin denně.“²¹²

Názor Práva lidu na **kartelový zákon** je kladný. „Škodlivá činnost koncentrovaných útvarů podnikových vyvěrá z jejich monopolního postavení v podnikání a na trhu, které svádí k zneužívání hospodářské moci. (...) Správně řekl prof. Schmakenbach na racionalizační konferenci ve Vídni roku 1928: „Monopolistické útvary nového hospodářství musí přijímati

²⁰⁹ Bluf agrárníků s vyživovací akcí na Podkarpatsku. *Právo lidu*. 8. 1. 1932, roč. 11, č. 7, str. 4

²¹⁰ Agrárníci proti zřízení fondu pro nezaměstnané. *Právo lidu* 26. 2. 1932, roč. 11, č. 49, str. 2

²¹¹ Sociální význam fondu pro nezaměstnané. *Právo lidu* 5. 5. 1932, roč. 11, č. 107, str. 4

²¹² ŠTERN, Jiří. Zkrácení pracovní doby. *Právo lidu* 30. 3. 1932, roč. 11, č. 69, str. 4

monopol od státu a naproti tomu stát dohlíží na plnění povinností plynoucích z monopolu.“
Právní formu této dohledací činnosti stanoví protikartelový zákon.“²¹³

Právo lidu 22. 3. 1932 vydalo článek Nová provokace těžařů na Mostecku. Za původce **krize v hornictví** označuje majitele dolů, za původce stávků však komunisty. Poslední březnový den přineslo Právo lidu návrh zákona o **vyvlastnění dolů** ze soukromého vlastnictví. Ze současného stavu hornictví viní Právo lidu v článku Uhelné doly republiky komunisty. „Nebýt rozvratnické práce KSČ v roce 1920, vedené proti zdravému jádru sociálně demokratické strany, mohla být otázka zestátnění dolů v ČSR již tehdy vyřešena na základě sociálně demokratických návrhů a tak nemuselo dojít k březnu 1932.“²¹⁴

Právo lidu je pro návrh nového **bytového zákona** a vyjadřuje politování, že nebyl přijat dříve. „Vážnost a těžkost problému bytového nebyla zatím pochopena občanskými stranami. Jejich vlivem se vždy stalo, že působnost bytových zákonů byla krátkodobá, a proto nebylo možno sáhnouti k pronikavým opatřením.“²¹⁵

V **zemědělství** kritizují sociální demokraté především moc velkých statkářů a žádají nápravu formou socialistického hospodaření. „Ačkoli pozemková reforma nejen u nás, ale ve veliké části evropských států značně zvětšila rozsah vrstvy malozemědělské a ačkoli tato vrstva v mnohých státech neobyčejně převyšuje vrstvu statkářskou a velkostatkářskou, přece o směru oficiální politiky zemědělské – především u nás – rozhodují menšináři, t. j. velcí a střední statkáři. Skupina, rozhodující v agrární politice, nejen nemůže odvozovati svého vlivu přirozeným způsobem z početnosti, nýbrž ani z půdní výměry. (...) pro rozhodování velkého statkáře o agrární politice není tudíž dán přirozený podklad (...) Drobní zemědělci, stejně jako zemědělství dělníci, namnoze nevyrostli dosud z nižší, převážně živočišné kategorie potřeb, tužeb a jejich uspokojování. (...) Socialismu nastává veliký a krásný úkol probouzení drobný lid zemědělský a získati jej do tábora sociálního a hospodářského pokroku.“²¹⁶

Právo lidu se v **obchodní politice** vyslovuje pro „uzavření řádné obchodní smlouvy se státem, s nímž má ČSR aktivní platební bilanci (jen za rok 1931 více jak 200 milionů korun),

²¹³ PISTORIUS, Theodor Problematika protikartelového zákona. *Právo lidu* 6. 1. 1932 č. 5, str. 4

²¹⁴ Uhelné doly republiky. *Právo lidu* 31. 3. 1932 č. 70, str. 1

²¹⁵ Oč jde ve vládním návrhu bytového zákona. *Právo lidu* 8. 6. 1932 č. 138, str. 1

²¹⁶ PISTORIUS, Theodor Problematika protikartelového zákona. *Právo lidu* 24. 2. 1932 č. 47, str. 1

totiž se Sovětským svazem a právě tak je naléhavá i konzulární konvence, neboť lze očekávat, že vystěhovalecký proud povede především do SSSR.²¹⁷ O ochranné celní politice agrárníků píše Právo lidu takto: „Československá strana agrární účinně a zcela beze studu brání již alespoň pět let domácím vládám prováděti pozitivní politiku obchodní pod zorným úhlem harmonie přirozených práva zájmů jednotlivých složek hospodářského celku.“²¹⁸

Právo lidu odsuzuje útoky na **kolektivní smlouvy** zaměstnanců. „Zaměstnavatelský svaz sklářských průmyslníků v Teplicích oznámil, že vypovídá čtyři kolektivní smlouvy průmyslu dutého skla v obvodech: severozápadních, středních a východních Čech. Tímto opatřením je postiženo asi 60 procent průmyslu dutého skla a asi 20 000 dělníků. (...) Vypověděním smluv hodlají sklářští průmyslníci dosíci patrně pronikavého snížení „výrobních nákladů“, čímž je rozuměti dělnické mzdy a ostatní pracovní podmínky. To proto, aby mohli „konkurovat“ – ovšem hlavně mezi sebou nesmyslným a odsouzení hodným podbízením cen a ubíjetí takto náš průmysl dutého skla a s ním jeho zaměstnance.“²¹⁹

O dělnickém pojištění píše v Právu lidu Jiří Pleskot. „Krise ve výrobních poměrech, v zaměstnanosti, konsumní schopnosti nezůstala bez vlivu na sociálně pojišťovací instituce. Nejvíce příznak krise jeví ovšem pojištění nemocenské. (...) U nás nemocenské pojišťovny suplují pojištění v nezaměstnanosti, které u nás není provedeno. Krise finanční některých těchto ústavů a krise důvěry pojištěnců k těmto ústavům jsou nejsilnější bojovné prostředky pravice. V roce 1932 půjde o to, aby tyto dvě příčiny byly odstraněny. Na tom, do jaké míry se to podaří, závisí také úspěch dělnický v tomto dlčím zápase.“²²⁰

Právo lidu vystupuje proti **snížování mezd**. „Nemůžeme souhlasit s žádným snížováním platů, neboť vládním nařízením z roku 1927 již byly platy státních zaměstnanců značně sníženy. Protestujeme proti propuštění a vysazování z práce zaměstnanců nižších kategorií. Žádáme revisi dvojího příjmu, jakož i zřízení reorganizační komise za účasti zaměstnanců. Soustavné snížování a zhoršování životních poměrů nižšího zaměstnanectva nelze déle trpěti.“²²¹

²¹⁷ *Právo lidu* 2. 1. 1932 roč. 11, č. 2, str. 1

²¹⁸ Co připravuje vláda. *Právo lidu* 28. 2. 1932 roč. 11, č. 51, str. 1

²¹⁹ Útok sklářských průmyslníků na kolektivní smlouvy. *Právo lidu* 9. 2. 1932 roč. 11 č. 34, str. 4

²²⁰ PLESKOT, Jiří: Krise v dělnickém pojištění. *Právo lidu* 2. 1. 1932 roč. 11, č. 2, str. 4

²²¹ Pomola by redukce státně zaměstnanecých platů celku? *Právo lidu* 25. 2. 1932 roč. 11, č. 48, str. 4

7. Kvantitativní obsahová analýza Velké hospodářské krize v denících České slovo a Právo lidu

7. 1 Metoda práce

7. 1. 1 Teorie kvantitativní obsahové analýzy

Pro rozbor deníků České slovo a Právo lidu jsem zvolila metodu kvantitativní obsahové analýzy. Bernard Berelson ji ve své studii *Content analysis in communication research* definoval jako „výzkumnou techniku pro objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu komunikace.“²²² Tradiční Berelsonem definovaná analýza je nejstarší, ústřední a stále nejpoužívanější metodou výzkumu. Její počátky spadají již do prvních desetiletí 20. století.²²³ Tradici obsahových analýz rozvíjejí především němečtí a američtí badatelé: „v německém prostředí zvláště Winfried Schulz (Schulz 1993; Schulz – Hagen – Schreder - Reifová 1998), Wolfgang Donsbach (Donsbach 1996) a Hans Mathias Kepplinger (Kepplinger 1975; Edelstein - Youichi -Kepplinger 1989), v americké tradici mediálních studií například politolog Thomas Patterson (Patterson 1993).“²²⁴ Za výhody kvantitativní obsahové analýzy je možné považovat její nepřilíš vysokou finanční náročnost, snadno dostupné materiály, kvantifikovatelné výsledky, neovlivnitelnost zkoumaného vzorku. Schulz a kol. považuje za nespornou výhodu možnost podrobit výsledky šetření statistickým analýzám a přehledně je znázornit v číselných hodnotách tabulkách a grafech.²²⁵ Nevýhodou je jistě složitý výběr reprezentativního vzorku a nelehké definování tématu.²²⁶

Kvantitativní obsahová analýza se skládá z šesti standardizovaných kroků: stanovení výzkumného tématu, operacionalizace, plánování a organizace, ověřovací a přípravná fáze, sběr dat a vyhodnocovací fáze.²²⁷

²²² McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. S českou překlady Jana Jiráka. Vyd. 3. Praha : Portál, 2007. 448 s. ISBN 978-80-7367-338-3

²²³ Tamtéž

²²⁴ BURTON, Graeme; JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Vyd. 1. Brno : BARRISTER&PRINCIPAL, 2001. 392 s. ISBN 80-85947-67-6.

²²⁵ SCHULZ, Winfried, SCHERER, Helmut, HAGEN, Lutz, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Vyd. 2. přepracované. Praha : Karolinum, 2004. 150 s. ISBN 80-246-0827-8.

²²⁶ BERGER, Arthur Asa. *Media research techniques*. 2nd ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 1998. 175 s. ISBN 0-7619-1536-2.

²²⁷ SCHULZ, Winfried, SCHERER, Helmut, HAGEN, Lutz, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Vyd. 2. přepracované. Praha : Karolinum, 2004. 150 s. ISBN 80-246-0827-8.

7. 1. 2 Stanovení hlavního výzkumného tématu a hypotéz

Výzkumným tématem práce je Velká hospodářská krize na stránkách deníků České slovo a Právo lidu v roce 1932. Cílem výzkumu je zjistit, jak oba deníky krizi zobrazují, a výsledky porovnat. Na základě prostudované historické a historicko-ekonomické literatury jsem pro výzkum zvolila 5 kategorií, do kterých budu zařazovat články dle tematické příslušnosti: sociální důsledky krize, krize průmyslu, krize zahraničního obchodu, krize zemědělská a krize finanční. Vzhledem k tomu, že budu zkoumat dva socialisticky zaměřené deníky, mou hlavní hypotézou je, že nejvíce budou zobrazovány sociální důsledky krize, např. nezaměstnanost nebo snižování mezd.

7. 1. 3 Operacionalizace

Pro výzkum jsem zvolila prvních a posledních sedm čísel deníků v každém měsíci roku 1932, tedy 14 čísel za měsíc, 168 čísel jednoho deníku za rok. Zkoumat budu pouze domácí a zahraniční zpravodajství a publicistiku, do výzkumu nebudu zařazovat sportovní rubriky, rubriky pro ženy, víkendové přílohy atd. Kódovací jednotkou bude článek²²⁸, jehož **hlavním tématem** je jedno z výše jmenovaných témat (sociální důsledky krize, krize průmyslu, krize zahraničního obchodu, krize zemědělská a krize finanční). Např. článek o nezaměstnanosti bude zařazen do kategorie sociální důsledky krize, článek o úpadku českého sklářství do kategorie krize průmyslu atd. Pokud bude mít článek dvě rovnocenná témata, bude zařazen do dvou kategorií. Následně celou kategorii roztřídím na jednotlivá podtémata, aby bylo možné vyhodnotit, jaké podtéma preferoval ten který deník.

Proměnné jsem zvolila dvojího druhu:

- identifikační (sloužící ke snadné identifikaci článku): médium (1 – České slovo, 2 – Právo lidu), den vydání a strana
- analytickou (pro bližší určení článku): kategorie (1-5 – dle výše uvedených témat)

Hodnocení znamená hodnocení nějaké politické strany či názorové autority, tedy zda článek hodnotí např. komunistickou stranu nebo ministra financí.

Původně v mých proměnných byl zahrnut i rozsah článku, který jsem chtěla měřit v centimetrech čtverečních. I přes usilovnou snahu se mi však nepodařilo sehnat deníky

²²⁸ Jako článek jsem posuzovala i redakční sloupky a agenturní zprávy.

v původní tištěné podobě, pouze na mikrofilmu, který nelze změřit. Přešla jsem tedy na metodu počítání slov, která se ukázala velmi náročná a při 336 číslech deníků téměř nemožná. A pokud by byla možná, tak kvůli únavě očí při čtení mikrofilmu by obsahovala velké množství chyb. Rozsah článků jsem se tedy rozhodla vyjádřit pouze počtem stran.

7. 1. 4 Plánování a organizace

Výzkum deníků jsem si rozvrhla do 20 dnů. Množství zkoumaných článků, únava a další vnější vlivy však dobu prodloužily na 150 hodin práce rozložených do jednoho měsíce.

7. 1. 5 Přípravná a ověřovací fáze

V přípravné fázi jsem zjišťovala, zda je můj výzkum vůbec proveditelný. Poměrně zevrubně jsem se seznámila s oběma deníky, jejich zaměřením, strukturou, grafickou podobou. Poté jsem začala provádět kvantitativní obsahovou analýzu. V ověřovací fázi jsem úspěšně provedla kontrolu svých záznamů. Namátkou jsem vybrala tři čísla každého deníku a konfrontovala ho se záznamy.

7. 1. 6 Sběr dat

Data jsem sbírala do záznamového archu, který po ukončení výzkumu obsahuje cca 150 listů rukou psaných poznámek.

7. 1. 7 Vyhodnocení výsledků

Výsledky mého výzkumu jsou popsány dále. Za největší úskalí považuji rozdělování článků do kategorií. Je otázkou, zda problematika cen náleží do krize zahraničního obchodu, průmyslu nebo financí apod.

7. 2 Kvantitativní obsahová analýza sociálních důsledků krize

Žádnému jinému tématu se oba deníky nevěnovali tolik, jako právě sociálním důsledkům Velké hospodářské krize. České slovo přineslo 938 článků, Právo lidu 692, tedy o 26% méně. Je však na místě připomenout, že **České slovo je co do počtu stran rozsáhlejší.**

Počet článků zobrazujících sociální důsledky krize

Sociální důsledky Velké Hospodářské krize	
České slovo	938
Právo lidu	692

České slovo zobrazovalo sociální dopady krize na dvojnásobném počtu stran než Právo lidu.

Počet stran obsahujících články zobrazující sociální důsledky krize

Název periodika	počet stran
České slovo	353
Právo lidu	227

Překvapivě málo článků se sociální tematikou umísťovaly oba deníky na titulní stranu. České slovo více než Právo lidu. 30% takových článků bylo na titulní straně v době hornické stávk. Jinak se nacházely v rubrikách Sociální rozhledy (České slovo) a Sociální politika (Právo lidu), nejčastěji na stranách 6 (České slovo) a 4 (Právo lidu).

Umístění článků zobrazujících sociální důsledky krize

Název periodika	Titulní strana	Sociální rozhledy / sociální politika	jiné umístění
České slovo	93	731	114
Právo lidu	59	590	43

Mezi nejčastěji zobrazované sociální důsledky krize patřily: vývoj nezaměstnanosti, péče o nezaměstnané, obrana dělníků, snižování mezd, délka pracovní doby, stávky, kolektivní smlouvy a dělnické pojištění.

Podtémata článků zobrazujících sociální důsledky krize

Sociální důsledek	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Vývoj nezaměstnanosti	185	126
Péče o nezaměstnané	176	112
Obrana dělníků a nezaměstnaných	139	138
Snižování mezd	123	99
Délka pracovní doby	97	54
Stávky	52	45
Kolektivní smlouvy	54	39
Dělnické pojištění	37	42
Ostatní	75	37

Oba deníky zobrazovaly nejvíce vývoj nezaměstnanosti a péči o nezaměstnané. Vyrovnaná je statistika článků obhajující zájmy dělníků a nezaměstnaných. Je však nutné přihlídnout ke skutečnosti, že Právo lidu bylo méně rozsáhlé. Počet článků týkajících se stávek výrazně vzrostl v březnu a dubnu, tedy v době okolo velké hornické stávky. Právo lidu přineslo více zpráv o dělnickém pojištění. České slovo má větší množství článků zařazených v kolonce ostatní, což poukazuje na jeho tematickou pestrost.

V oblasti péče o nezaměstnané deníky akcentovaly tyto akce: podpora v nezaměstnanosti, fond pro nezaměstnané, nouzové práce, příspěvky zaměstnavatelů na nezaměstnané a bytový zákon.

péče o nezaměstnané	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Podpora v nezaměstnanosti	52	30
Bytový zákon	39	19
Fond pro nezaměstnané	31	21
Příspěvky na nezaměstnané	18	15
Nouzové práce	16	14
Ostatní	20	13

Na obranu dělníků vystupovaly deníky téměř shodně. Společně je hájily před agrárníky, komunisty, „hakenkrajclery“, Právo lidu ještě před křesťansko-sociálními organizacemi.

Obrana dělníků a nezaměstnaných	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Agrárníci	61	55
Komunisté	48	50
„Hakenkrajcleři“	30	28
Křesťansko-sociální organizace	0	5

7. 3 Kvantitativní obsahová analýza krize finanční

Při analýze krizí postižených oblastí nelze opomenout sektor financí. Pokud do výzkumu zařadíme i finance veřejné, tedy politiku fiskální, nabývá analýza těchto hodnot:

Počet článků zobrazujících krizi finanční

Krize finanční	
České slovo	639
Právo lidu	330

Počet stran obsahujících články zobrazující krizi finanční

Název periodika	počet stran
České slovo	283
Právo lidu	96

Na titulních stranách Českého slova se finanční otázky vyskytují až desetkrát častěji než zemědělství. Nemají vlastní rubriku, bývají vedle titulní strany zařazovány do Výroby a obchodu / Hospodářství.

Umístění článků zobrazujících krizi finanční

Název periodika	Titulní strana	Výroba a obchod / Hospodářství	jiné umístění
České slovo	84	443	112
Právo lidu	48	239	43

Při pohledu na otázky fiskální jako na součást finanční krize jsou podtémata tato: bankovní zákon, daňová politika, úvěrová politika, spor inflace vs. deflace, státní rozpočet a diskontní sazba.

Podtémata článků zobrazujících krizi finanční

Krize Finanční	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Bankovní zákon	168	85
Daňová politika	153	78
Úvěrová politika	102	40
Spor inflace vs. deflace	81	42
Státní rozpočet	77	48
Diskontní sazba	42	29
Ostatní	16	8

7. 4 Kvantitativní obsahová analýza krize v průmyslu*Počet článků zobrazujících krizi v průmyslu*

Krize v průmyslu	
České slovo	512
Právo lidu	293

Mnoho průvodních jevů průmyslové krize bylo již definováno v kvantitativní analýze sociálních dopadů. Díky tomu počet není počet článků o krizi v průmyslu tak závratný.

Počet stran obsahujících články zobrazující krizi v průmyslu

Název periodika	počet stran
České slovo	206
Právo lidu	121

Nejčastěji zobrazovaným podtématem je v obou denících přerušování výroby a uzavírání průmyslových podniků. Následuje cenová hladina výrobků. Dále je popisována problematika kartelů, monopolů a kartelového zákona. Samozřejmě je součástí krize v průmyslu propouštění a nezaměstnanost. Tato podtémata jsou zpracována v kvantitativní analýze sociálních dopadů krize.

Podtémata článků zobrazujících krizi v průmyslu

Krise v průmyslu	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Uzavírání podniků	269	116
Ceny výrobků	131	88
Kartely, monopoly, kartelový zákon	93	67
Ostatní	19	22

7. 5 Kvantitativní obsahová analýza krize zahraničního obchodu

Potíže zahraničního obchodu v době Velké hospodářské krize zobrazovalo Právo lidu o 40% méně než České slovo.

Počet článků zobrazujících krizi zahraničního obchodu

Krise zahraničního obchodu	
České slovo	454
Právo lidu	273

Počet stran, na kterých Právo lidu uvedlo zprávu o zahraničním obchodě, je nižší než počet zkoumaných čísel za rok – 168. Z toho vyplývá, že ne v každém čísle byla zpráva o krizi zahraničního obchodu.

Počet stran obsahujících články zobrazující krizi zahraničního obchodu

Název periodika	počet stran o krizi zahraničního obchodu
České slovo	203
Právo lidu	114

Na titulní strany deníků pronikaly především zprávy o československé obchodní smlouvě s Maďarskem a redakční sloupky hodnotící vývoj zahraničního obchodu. Jinak byly články zveřejňovány nejčastěji v rubrikách Výroba a obchod (České slovo) a Hospodářství (Právo lidu). Nejčastějšími stranami byly 9 (České slovo) a 7 (Právo lidu).

Umístění článků zobrazujících krizi zahraničního obchodu

Název periodika	Titulní strana	Výroba a obchod / Hospodářství	jiné umístění
České slovo	37	362	55
Právo lidu	18	225	30

Zobrazovanými podtématy krize zahraničního obchodu byla především celní politika, devizová politika, mezinárodní obchodní smlouvy, bilance zahraničního obchodu a clearingový systém.

Podtémata článků zobrazujících krizi zahraničního obchodu

Krize zahraničního obchodu	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Celní politika	137	75
Devizová politika	121	78
Mezinárodní obchodní smlouvy	105	59
Bilance zahraničního obchodu	45	31
Clearingový systém	32	20
Ostatní	14	10

7. 6 Kvantitativní obsahová analýza krize v zemědělství*Počet článků zobrazujících krizi v zemědělství*

Krize v zemědělství	
České slovo	135
Právo lidu	113

Je zřejmé, že ani jeden deník nevěnuje zemědělství takovou pozornost jako třeba sociálním dopadům krize, průmyslu nebo zahraničnímu obchodu. I přes rozsahovou rozdílnost obou periodik se počty článků zobrazujících krizi v zemědělství přibližují.

Počet stran obsahujících články zobrazující krizi v zemědělství

Název periodika	počet stran
České slovo	123
Právo lidu	87

Na titulní stranu Českého slova zemědělské otázky pronikly pouze v 10 případech ve formě redakčních sloupků a zprávách o obilním monopolu. Právo lidu umístilo na první stranu zemědělskou politiku celkem 8x. Na rozdíl od sociálních otázek nebo průmyslu

zemědělství nemá ani v jednom z deníků samostatnou rubriku. Bývá vměstnáno na stránky Výroby a obchodu nebo Hospodářství, případně do zpráv z domova nebo ciziny.

Umístění článků zobrazujících krizi v zemědělství

Název periodika	Titulní strana	Výroba a obchod / Hospodářství	jiné umístění
České slovo	10	108	17
Právo lidu	8	63	42

Podtémata krize v zemědělství se prolínají s podtématy zahraničního obchodu a průmyslu. Jsou jimi výše cel zemědělských produktů, ceny zemědělských produktů a obilní monopol.

Podtémata článků zobrazujících krizi v zemědělství

Krize V zemědělství	Název periodika	
	České slovo	Právo lidu
Výše cel zemědělských produktů	52	38
Ceny zemědělských produktů	44	34
Obilní monopol	20	11
Ostatní	7	4

Právo lidu přikládá stejnou důležitost výši cel jako výši cen. Naproti tomu České slovo upřednostnilo cla zemědělských výrobků. Obilní monopol je s ohledem na celkový rozsah deníků zastoupen rovnoměrně.

Závěr

Bakalářská práce „Mediální obraz Velké hospodářské krize v denících České slovo a Právo lidu v roce 1932“ má za cíl odpovědět na otázku „Jak zobrazovaly Velkou hospodářskou krizi deníky České slovo a Právo lidu v roce 1932?“

Oba socialistické deníky **nejvíce zobrazovaly sociální důsledky krize**. Převažovaly zprávy o vývoji nezaměstnanosti, péči o nezaměstnané, snižování mezd, délce pracovní doby, stávkovém hnutí, kolektivních smlouvách dělnictva a dělnickém pojištění. V oboru péče o nezaměstnané deníky akcentovaly podpory v nezaměstnanosti, bytový zákon, fond pro nezaměstnané, příspěvky na nezaměstnané a nouzové práce. Deníky našly shodu v **naprosté většině sociálních témat**. Přikláněly se k rozšíření péče o nezaměstnané formou fondu či alespoň příspěvků, odmítaly snižování mezd státních i soukromých zaměstnanců, prosazovaly zkrácení pracovní doby, protestovaly proti vypovídání dělnických kolektivních smluv, chtěly reformovat nedostačující dělnické pojištění, vyřešit bytovou otázku chudých bytovým zákonem a poskytnout nezaměstnaným alespoň nouzovou práci. V období stávek vždy obhajovaly zájmy dělníků proti „kapitalistickým vykořisťovatelům.“ Upozorňovaly na nebezpečnou politiku zneužívání nezaměstnanosti především ze strany agrárníků, komunistů a „hakenkrajclerů.“

Druhým nejčastějším tématem obou deníků byla **finanční krize**. Obě strany prosazovaly bankovní zákon, levné úvěry, odmítaly inflaci. Nesouhlasily s politikou Karla Engliša. České slovo psalo o politice ministra financí jako o „léku, který zabíjí“, Právo lidu hovořilo o „Englišových omylech.“ Ve většině zkoumaných finančních otázek tedy znovu **došlo ke shodě**.

V **průmyslu** je roku 1932 stěžejní problematika kartelového zákona. Oba deníky **bojovaly za jeho přijetí**. Označovaly činnost koncentrovaných podniků za škodlivou a její regulaci státem považovaly za nutnost. Dále listy nejčastěji informovaly o uzavírání průmyslových podniků či alespoň omezování výroby a cenovém vývoji.

V **zahraničním obchodě** byla pro oba deníky prioritou celní a devizová politika. Odmítaly protekcionistický přístup agrárníků, vítaly nové obchodní smlouvy a návrh střeoevropské hospodářské spolupráce. Dále ústřední tiskové orgány uváděly zahraničně-obchodní bilance a poskytovaly servis čtenářům uváděním seznamů zboží, které podléhá nějakému dovoznímu či vývoznímu opatřením.

Výše cel je pro obě periodika prioritou i v **zemědělství**. Znovu listy nesouhlasí s politikou agrárníků a často se dostávají do střetu s jeho tiskovým orgánem Venkov. Viní

agrárníky ze zbídačování drobného zemědělského dělnictva, k němuž má agrárníky prosazovaný obilní monopol ještě přispět.

Z výše uvedeného je patrné, že deníky našly shodu v naprosté většině témat týkajících se hospodářské krize.

Z pohledu kvantitativního přineslo více článků o Velké hospodářské krizi České slovo.

Resumé

Bakalářská práce „Mediální obraz Velké hospodářské krize v denících České slovo a Právo lidu v roce 1932“ analyzuje obraz hospodářské krize třicátých let ve dvou stranických denících – České slovo a Právo lidu. Obsahuje rozsáhlou teoretickou část vycházející z odborné historické a ekonomické literatury. Vlastní výzkum deníků je proveden kvantitativní obsahovou analýzou, která zobrazila nejfrekventovanější témata v kategoriích sociální dopady krize, krize v průmyslu, krize v zemědělství, krize zahraničního obchodu a krize finanční. V závěru práce zhodnocuje výsledky analýzy a srovnává pohledy obou deníků na Velkou hospodářskou krizi.

Summary

The thesis "The Media Image of the Great Depression in the Dailies the Czech Word and the Right of People in 1932" analyzes the image of the economic crisis of the thirties in the two party dailies - the Czech word and the Right of the people. Contains a large theoretical part based on expert historical and economic literature. The research is made by quantitative content analysis, which shows the most frequent themes in the categories of social impacts of the crisis, the crisis in the industry, the crisis in agriculture, foreign trade crisis and financial crisis. The conclusion evaluates the results of the analysis and compares the views of both dailies to the Great Depression.

Použitá literatura

BEDÜRFTIG, Friedmann *Lexikon německého nacionálního socialismu 1933 – 1945* Vyd. 1. Praha : Prostor, 2002. 666 s. ISBN neuvedeno.

BERÁNKOVÁ, Milena. *Dějiny československé žurnalistiky I. Díl Český periodický tisk do roku 1918* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1981 296 s. ISBN 59-154-80.

BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo *Dějiny československé žurnalistiky III. díl Český a slovenský tisk v letech 1918 – 1944* Vyd. 1. Praha : Novinář, 1988 332 s. ISBN 59-203-84.

BERGER, Arthur Asa. *Media research techniques*. 2nd ed. Thousand Oaks : Sage Publications, 1998. 175 s. ISBN 0-7619-1536-2.

BURTON, Graeme; JIRÁK, Jan. *Úvod do studia médií*. Vyd. 1. Brno: BARRISTER&PRINCIPAL, 2001. 392 s. ISBN 80-85947-67-6.

CZESANÝ, Slavoj. *Hospodářský cyklus-teorie, monitorování, analýza, prognóza* Vyd 1. Praha : Linde, 2006. 199 s. ISBN 80-7201-576-1.

Dějiny 20. století-encyklopedie politického, ekonomického a kulturního dění Vyd 1. Praha : Mladá fronta. 1994 423 s. ISBN 23-013-94.

ENGERMAN, Stanley N.; GALLMAN, Robert E. *The Cambridge Economic History of the United States Volume III: The Twentieth Century* Vyd 1. Cambridge: Cambridge University Press. 2000 1190 s. ISBN 521 55308 3.

GERŠLOVÁ, Jana; SEKANINA, Milan. *Lexikon našich hospodářských dějin* Vyd. 1. Praha : Libri, 2003. 488 s. ISBN 80-7277-178-7.

HUML, Zdislav. *Právo lidu v období hospodářské krize* Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 1977.

CHURANĚ, Milan a kol. *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století sv. 2* Vyd. 2. Praha : Libri, 1998 482 s. ISBN 80-85983-64-8.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl první Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)* Vyd. 2. Praha : Libri. 2003 571 s. ISBN 80-7277-195-7.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938) Díl druhý Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1938)* Vyd. 1. Praha : Libri. 2002 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KINDLEBERGER, Charles P. *The World in Depression 1929 – 1939* Vyd 1. London : Penguin Books Ltd 1973 336 s. ISBN 0 7139 0312 0.

KLÁTIL, František. *Republika nad stranami O vzniku a vývoji Československé strany národně socialistické* Vyd. 1. Praha : Melantrich, 1992 376 s. ISBN 32-007-92.

KOJECKÝ, Zdeněk. *Československá sociální demokracie včera a dnes: Nástin programového vývoje* Vyd. 1. Brno : Zář, 1946 158 s. ISBN neuvedeno.

KORANDOVÁ, Monika. *Odras světové hospodářské krize v českém tisku* Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 1999.

LACINA, Vlastislav. *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934* Vyd 1. Praha : Academia, 1984. 224 s. ISBN 21-058-84.

LACINA, Vlastislav; PÁTEK, Jaroslav *Dějiny hospodářství českých zemí od počátku industrializace do současnosti Období první Československé republiky a německé okupace 1918 – 1945 Svazek III.* Vyd. 1. Praha : Karolinum. 1995 219 s. ISBN 382-76-95.

MALÍŘ, Jiří. MAREK, Pavel a kol. *Politické strany Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004 I. Díl: období 1861- 1938* Vyd. 1 Brno : Doplněk, 2005 1024 s. ISBN 1081-289-2005.

McQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. S českou předmluvou Jana Jiráka. Vyd. 3. Praha : Portál, 2007. 448 s. ISBN 978-80-7367-338-3.

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky* Vyd. 1 Praha : Karolinum. 2000 355 s. ISBN 80-7184-791-7.

PRŮCHA, Václav a kol. *Nástin hospodářských dějin v období kapitalismu a socialismu* Vyd. 2. Praha : Nakladatelství Svoboda. 1987 454 s. ISBN 25-054-87.

RONDO, Cameron. *Stručné ekonomické dějiny světa* Vyd 1. Praha : Victoria publishing. 1996 462 s. ISBN 80-85865-21-1.

ROTTOVÁ, Tereza: *Samizdatové Lidové noviny 1987 – 1989* Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 2009.

SCHULZ, Winfried, SCHERER, Helmut, HAGEN, Lutz, REIFOVÁ, Irena, KONČELÍK, Jakub. *Analýza obsahu mediálních sdělení*. Vyd. 2. přepracované. Praha : Karolinum, 2004. 150 s. ISBN 80-246-0827-8.

SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie* Vyd 1. Praha : Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03-4.

ŠALDA, Jaroslav *Budování tisku za Rakouska, Československé republiky a jeho obrana za německé okupace Paměti legendárního ředitele Melantrichu* Vyd. 1. Praha : Eva, 2001 342 s. ISBN nevedeno.

TINDALL, George Brown, SHI, David E. *Dějiny spojených států amerických* Vyd. 5. Praha : Nakladatelství Lidové noviny 2008 904 s. ISBN 978-80-7106-588-3

TOMEŠ, Josef *Kdo byl kdo v Československé sociální demokracii* Vyd. 1. Praha : Fénix, 1991 38 s. ISBN 80-85245-20-5.

VONDROVÁ, Ivana. *České slovo v období světové hospodářské krize*. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 1977.

ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie* Vyd 1. Praha : Linde, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3.

ŽÁKOVÁ, Michaela *První týden sametové revoluce ve vybraných denících (Rudé právo a Svobodné slovo)*, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Praha : 2009.

Internetové zdroje

Akční výbory nezaměstnaných Cojeco.cz [cit. 2010-05-11] Dostupný z WWW

http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=2&id_desc=1535&title=ak%E8n%ED%20v%FDbory%20nezam%ECstnan%FDch

BRITANNICA: Owen D. Young [online] [cit. 2010-04-06] Dostupný z WWW.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/653973/Owen-D-Young>

Československá strana národně socialistická: Totalita.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW

http://www.totalita.cz/vysvetlivky/s_csns.php

PAVLŮ, Dušan *Česká žurnalistika první poloviny 20. století* Vsfs.cz [cit. 2010-05-08]

Dostupný z WWW <http://is.vsfs.cz>

Přehled vlád v ČSR 1918 – 1938 Vlada.cz [cit. 2010-04-14] Dostupný z WWW

<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/default.htm>

The Second International (Social – Democracy) Marxists.org [cit. 2010-05-08] Dostupný

z WWW <http://www.marxists.org/history/international/social-democracy/index.htm>

VRBENSKÁ, Františka *Záchrana a zpřístupnění Národních listů* Knihovna.nkp.cz [cit. 2010-

05-08] Dostupný z WWW <http://knihovna.nkp.cz/knihovna71/vrben.htm>

Periodický tisk

České slovo, ročník 1932

Právo lidu, ročník 1932